

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2016/2

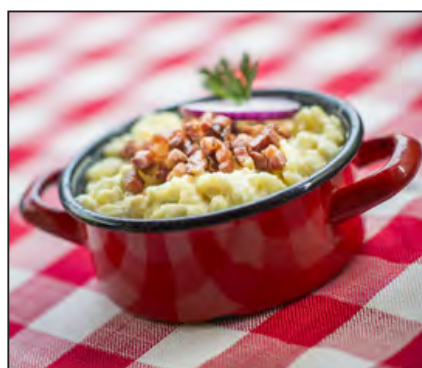
EXPRESSZ
VEGY-
TISZTÍTÁS
*
SZŐNYEG-
TISZTÍTÁS

TICHY DEZSŐNÉ

TICHYNÉ
és
LÁNYAI
*
alapítva: 1930



TARTALOM



◀ Budapest ostroma	2
<i>Szathmáry Géza</i>	
HAJNALTÓL SZÜRKÜLETIG	
Habarcspötty	6
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
◀ Sokféle, de: puceráj	8
<i>Elek Lenke</i>	
Az első magyar felhőkarcoló	10
<i>Nagy D. Sándor</i>	
Júlia ismeretlen kéziratai	13
<i>Buza Péter</i>	
FÉNYIRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
◀ Simplicissimus Budapestje	18
ÁTJÁRÓ	
Járt utat a járatlanért?	20
<i>Somogyi Krisztina</i>	
TERESEDÉS	
Mária téri rímtett	24
<i>Csontó Sándor</i>	
◀ Mágnás Elza születése és halála	26
<i>Merényi-Metzger Gábor</i>	
Mátyás B. Ferenc: Dagerrotípiá	28
Útravaló	28
<i>Hidvégi Violetta</i>	
◀ Kortárs cukrászok	29
Gendzsi herceg nyomában – Japán képen és írásban	30
Budapest – a város és hídjai	30
Zseniális vagy őrjítő?	31
Öregkori love story	31
<i>Zappe László</i>	
ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
◀ Mi ma a csumi?	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST a legjobb úton halad – visszafelé. Az 1920-as évektől álmodoztak az 1 milliós városban Nagy Budapestről, amelyet végül 1950-ben alakítottak ki és tettek 1,8 millióssá. 1971-ben határozták meg agglomerációját az akkor már 2 milliós főváros körüli 44 településsel (plusz félmillió lakos), amelyet 1997-ben 78, 2005-ben pedig 81 településre bővítettek (több mint 800 ezer városhatáron kívüli lakos). 1999-ben törvénnyel született meg a Budapestet és Pest megyét magába foglaló Közép-magyarországi Régió (KMR, 2,9 millió lakossal) és ennek Regionális Fejlesztési Tanácsa. Az integrációs törekvések csúcspontját a 2005-ben újonnan megalapított Budapesti Agglomerációs Fejlesztési Tanács és az ugyanebben az évben alapított Budapesti Közlekedési Szövetség (BKSZ) jelentette, lefedve a Budapest környéki, kötőtpályás közlekedési eszközökkel elérhető területet.

A modern közgazdaságtan és területi földrajztudomány már régóta tisztában van a nagyvárosok körüli funkcionális várostérségek fontosságával. E térségek, melyeket legkönnyebben a munkába járás hatókörével lehet lehatárolni, egy munkaerőpiacot és egységes lakáspiacot képeznek. A nagyvárosok nemzetközi versenyképessége szempontjából kulcskérdés, hogy e térség közös vízió és stratégiai koncepció alapján fejlődjenek, a térségen belüli önkormányzatok optimális módon együttműködjenek.

A BKSZ-t a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Budapest Fővárosi Önkormányzata és Pest megye Önkormányzata közösen hívták életre, mintegy elismerve, hogy Magyarország legnagyobb, szervesen összetartozó városi területének színvonalas működése érdekében az országos és a térségi szereplőknek kötelező kooperálniuk. Budapest nagyvárosi térsége 2,8 millió lakosával ráadásul jóval nagyobb a budapesti agglomerációnál: nagyságrendileg a KMR-el esik egybe, ha attól területében némileg el is tér. Határain belül kellene tehát minél erősebb kooperációt kialakítani, a lehetőségek szerint közös intézmények erejénél fogva is.

A 2010-es kormányváltás óta azonban ezt már nem érti a politika. 2011-ben a kormány a BKSZ-t néhány hét alatt megszüntette. 2012. január elsejei hatállyal felszámolta a kötelezően létrehozott regionális fejlesztési tanácsokat és a kistérségeket, velük együtt a Budapesti Agglomerációs Fejlesztési Tanácsot is. 2015 végén pedig döntés született a Közép-magyarországi Régió kettéválasztásáról.

Az ország regionalizálására és ezen belül a KMR kialakítására elsősorban az EU-tól érkező fejlesztési források tervezése és elosztása miatt került sor. Gazdasági fejlettsége miatt azonban a KMR már a 2007–2013-as időszakban fokozatosan kikerült a nagymértékben támogatandó régiók sorából, 2014–2020 között a többi magyar régióval jóval kevesebb támogatásban részesül. További megszorítás, hogy e fejlett régióban gazdasági vállalkozások letelepedését nem lehet közpénzekkel támogatni.

Ezért Pest megye a 2000-es évek elejétől állandóan szorgalmazta, hogy a KMR váljon szét, mert önálló régióként a fejletlen területeknek jár magasabb támogatásokhoz tudna hozzájutni. Budapest ugyanakkor az együvé tartozás előnyeire hivatkozva ellenezte a szétválást. A 2000-es évek második felében a kérdés kritikussá vált: Pest megye önkormányzata a szétválás, míg Budapest önkormányzata az együttmaradás mellett hozott döntést – mindkét esetben egyhangú, azaz pártokon átívelő állásfoglalások születtek! A kormány végül nem változtatta meg a KMR-t, többek között azért, mert a régió kettéválása után Pest megyének járó plusz EU-s pénzek a többi hat, jórészt még Pest megyénél is fejletlenebb régió pénzeit csökkentették volna.

Ugyanez a helyzet ma is, de a döntéshozást illetően ma már más az eljárás szelleme és rendje. Míg Pest megye részletes háttér tanulmányt készítettett, amely egyoldalúan csak a szétválás előnyeit mutatta be, Budapest nem sokat vizsgálódott, és a Fővárosi Közgyűlés (alig öt perces „vita” után) a szétválás mellett foglalt állást. A főpolgármester szerint „nem szabad kitolni a megyével. Budapestnek meg úgyis mindegy”.

Pedig nem mindegy! A szétválasztásnak nem csak az lesz a következménye, hogy az EU-s pénzek egy része a fejletlenebb régióktól Pest megyéhez kerül. Várható a beruházások átcsoportosulása is: a Budapestet megcélzó beruházók a városhatáron kívül fognak letelepedni az ottani beruházási támogatások miatt – megadva a végső kegyelemdőfést a budapesti barnamezős területeknek. A regionális megközelítés gyakorlata lényegében megszűnt, már csak központi ágazati tervezés folyik.

A politika nem azt vizsgálta, hogy a kooperációs mechanizmusok miért nem működnek jól, e helyett ezeket egytől egyig megszüntette. Hatékony kooperációs formák hiányában Magyarország legfejlettebb régióját, az egyetlen európai szinten versenyképes városi térséget fokozódó mértékben a széthúzás, az egymás elleni harc fogja jellemezni, amelyet az országos politika persze jól ki tud majd használni.

Magára maradt, és meg is érdemli, mert nem tiltakozott ellene BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata

Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXIX. évfolyam, 2. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947

szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor

IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988

szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

Angelus Róbert, Buza Péter,

Csontó Sándor, Hidvégi Violetta,

Kirschner Péter, Mezei Gábor,

N. Kósa Judit, Saly Noémi,

Sándor P. Tibor (archív fotó),

Sebestyén László (fotó),

Török András (Simplicissimus Budapestje),

Zeke Gyula

Facebook oldalunk szerkesztője:

Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye

a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

E-mail: budapestfolyoirat@summa-artium.hu

Honlap: www.budapestfolyoirat.hu

Kiadja

Summa Artium Nonprofit Kft.

Felelős kiadó: Török András

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató

Szűcs Andrea

A BUDAPEST partnere

a Városháza Kiadó

Kiadóvezető: Csomós Miklós

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.

Telefon: 411-5000

Terjesztés:

HÍRVILÁG Press Kft.

Telefon és fax: 411-0491

hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését az NKA támogatja

Tördelés:

Görög Gábor

Nyomdai munka:

Pharma Press® Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.

telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x

Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:

Sokféle, de: puceráj

(8. oldal)

A hátsó borítón:

Budapest ostroma

(2. oldal)

Budapest ostroma

Szathmáry Géza

Dr. Szathmáry Géza ügyvéd hetven esztendő múltán így összegezte tízévesen megélt élményeit a fővárosban, a házukban dúló harcokról. Ebből az irodalmi igényességgel megírt, kiadatlan visszaemlékezésből idézünk néhány részletet.

Gyermekkorom lakóhelye a Nagyenyed utca volt, a Déli pályaudvarnál. Az utca bekerült *Ungvári Krisztián* Budapest ostromáról írt könyvébe, de rosszul, mert szerinte február 4-én az Orbán-hegy felől értek el bennünket az oroszok, és 7-én már a Naphegynél voltak. Egy frászt! Mi február 7-én estünk el, de úgy, hogy több mint egy héttel korábban hallottuk: közelednek az Istenhegy és a Kissváb-hegy irányából. Igen ám, de a Nagyenyed utca alsó fertályán a Meinel üzlet előtt, kockakő-barikád mögött egy WESPE (a leggyakoribb láncfalpas, nyitott tetejű, német önjáró löveg) állt. A két tüzér végiglőtte rendszeresen az Istenhegyi utat. *Tuider* bácsi – egy sváb a házunkból – vitt le a WESPE-hez. A két SS felemelt, és az ágyú meg a gépfegy-

ver mögé ültetett, persze a tűzszünetben. Nemcsak az Istenhegyi út felől támadtak a ruszlik, hanem a Ráth György utca irányából is. Ennek végére – a Siesta Szanatórium elfoglalása után – a Kékgolyó utcához már január 26-án megérkeztek. Onnan küzdötték előre magukat a Nagyenyed utcába, háztól házig, szobáról szobára – így mentesülve az Istenhegyi útra és a környező villákra zuhogó romboló lövedékek becsapódásaitól.

12 nap alatt értek el a Nagyenyed utca 5-ig. Érdemes megnézni a térképen a távolságot!

Február első napjaiban *Tuider* bácsi még kilépett az udvar közepére, és azt kiabálta, hogy megjöttek a hős SS-eink. (NSDAP tag volt. (Nemzetiszocialista Német Munkáspárt – *a szerk.*) Erre mindenki lerohant

az óvóhelyre, és elfoglalta a helyét. A miénk a hátsó helyiségben volt, *Szasa* néni ágya mellett. Mi gyerekek – már régen – elkezdtük a magyar szavakat szerintünk jól elszlávostítani: teácsi, kenyércsi, húscsi – mondogattuk vidáman. *Szasa* néni – egy tüzérezredes orosz özvegye – ránk förmedt: ne hülyéskedjete, gyerekek – mondta –, azok is emberek, és az orosz nyelv nagyon szép!

A december 24. és február 7. közötti másfél hónapban Édesanyám naponként leste a lóhús-híreket. A Ráth György utcában repszert kapott és már megfagyott ló hullája feküdt. Rohant is szegény a megfent, nagy húsvágó késsel. (...) Ami a kenyeret illeti, előnyös helyzetben voltunk. A tarta-

Az Alkotás utca a Déli pályaudvarnál





Túl a Délin, a Márvány utca felé

lékolt lisztből (majd mindenki tartalékol) édesanyám tészta gyúrt, kendőbe csavarva kis fonott kosárba tette. Amikor megkelt, szólt *Acsádi Gyurka* bácsinak, aki mindig a házkapuban állt, jelvényel a kabátján (amin valamilyen kereszt volt). „*Nem aknáznak-e?*” – kérdezték tőle a kelt tészta asszonyok. Ha azt mondta, nem, együtt átvergődtek a Nagyenyed utcai kockakő barikádon a WESPE mellett, a Gömbös Gyula (Alkotás – *a szerk.*) út elejére. Ott volt a Préda sütőde, ahol éjjel-nappal dolgoztak. Gyurka bácsi kellett kísérőnek, mert igazolványa is volt. (Nyilas.)

Valamikor február legelején jelentek meg a német SS-ek, az biztos, hogy 10-nél kevesebben. A hónap alatt 3–4 hosszú csövű páncélökl, ezeket a pinceajtó mellé tették. Kettő közülük egy ládát cipelt, amelyből a kézi gránátok nyele állt ki. (Mind német gyártmányú, hiszen a magyar Vécseyk fogantyúja igen rövid volt, a robbanófeje pedig piros csíkos. Mi, gyerekek az ilyesmit számon tartottuk.) Egyikük előlépett (talán százados), elkiabálta magát, mire mindannyian megrendítették a kezüket. Heil Hitler! – mondták emelt hangon, és a százados hozzátette: – Es wird jetzt hier gekämpft, S i e G H e i l,

durch die Vergeltungswaffen werden wir ihr Fett weghaben! Micsoda? Zsírjuk van? Adjanak már, a mienk elfogyott! („Fett weghaben” kb. ellátjuk a bajukat). Édesanyám, aki eléggé törten beszélt németül, azt hitte, ez annyit jelent, hogy a német katonáknak van zsírja, és esetleg kaphat belőle.

A helyzet egyre forróbb lett az óvóhelyen: az SS-ek időnként kézi gránátokért jöttek le az óvóhely bejáratához. A zsebükbe további gránátokat gyömöszöltek, hogy miért, az már külön történet. Egy pár páncélöklöt is felcipeltek. Én nem forróban, inkább bűdösnek mondanám a kialakult pincei állapotot. Ugyanis behoztak egy magyar katonát, akinek dumdum golyóval lőtték át az oroszok a térdét, és a seb elgennyedt. (Magyarzat: a dumdum golyó olyan lövedék, amelyet a hegyénél megrogncsolnak, s emiatt a találatkor szétszaggatott sebet okoz. A hadijog a 19. század vége óta tiltja a használatát, de az oroszok erre fittyet hánytak.) Édesanyám különösen érzékeny orral rendelkezvén, karjára vette *Emőke* húgomat, engem pedig kézen fogva, elindultunk az első emeletre. Apám lenn maradt. A következő látvány fogadott bennünket: a lépcsőházzal szemben az első emeleti lakás konyhája égett, a földszinten pedig a

házmesterlakás. Az ajtóban németek álltak, és lőttek befelé. Anyám felsikoltott, mire a százados egy géppisztolysorozat után hátrafordult, Gnädige Frau es wird hier stark geschossen, schnell weg bitte! – mondta, és a kezével integetett. Nos, berohantunk *Foglyos* néniékhez, a kétszer megtört gangú folyosó másik két szarának találkozásában lévő lakásba, éppen részsüt az égő konyhával.

Anyi helyzetfelismerő képessége volt anyáknak, hogy a konyhában rakodott le. Ide ugyanis nem érhetek el az orosz golyók. Amit ezután láttam, az haditudósítói híradófilmbe illett volna. Az üveges konyhaajtó mögé álltam, és a tűzpárbajt figyeltem, legyőzve félelmemet. Az egyik német egyszer csak lehajolt, és a vállára tett egy páncélöklöt. A páncélökl csövéből hátrafelé legalább tíz méteres láng lövellt ki, s azt hatalmas robbanás követte. A szomszéd házból nem lehetett több géppisztolysorozatot hallani. Anyám összecsapta a kezét: Látod *Gézuka*, győztünk! Gyere, lefektetek a cselédszobába, de *Emőke* marad a ruháskosárban. Akármilyen hihetetlen, az éjszakánk nyugodt volt kora reggelig, amikor újabb fülsiketítő robbanásra ébredtünk fel. A vörösség most az ellenke-



A Nagyenyed utca és a Böszörményi út találkozásánál

zõ irányból süvített végig a folyosón. Az oroszok lángszóróztak s közben ránk dõlt a konyhaajtó. A németek sehol, csak a lépcsõház felõl hallottam a százados kiáltását: Die sind wieder übermächtig. Rémmûlten hátráltunk vissza a konyha belsejébe (...) Édesanyám velõtrázó sikoltásba tört ki (bár ne tette volna...), felkapta Emõke húgomat, a balkarján (fontos!) nagy füles szatyorral együtt. (Rafiából készült, ez még fontosabb.) Engem pedig kézen fogott. Átszaladtunk az elõszobán, be a tengelyével derékszögben álló ebédlõbe. A fürdõszobába! – kiabálta édesanyám. Az oroszok észrevettek bennünket. Lõni kezdtek. Valõszinûleg a konyhából kilépõ egyik orosz géppisztolyának golyója átütötte a rafiaszatyrot, melyben az akkor szokásos vastag falú pléhdoboz feküdt tele kockacukorral. A golyó áthatolt a doboz falán, de gellert kapott, s így csak Emõke vádlóját súrolta. A felemelt szatyor, húgommal együtt éppen édesanyám szíve magasságában volt. Ugye nem kell folytatnom?

A sűrű porban beszaladtunk az ebédlõ sarkából nyíló fürdõszobába, és magunkra csaptuk az ajtót. Következett az élet-halál idõszak, amit csak most kezdünk igazán felfogni: nem tudom, hány percen át jöttek a golyók a fürdõszoba ajtó feletti rabitzfalon keresztül, a fejünk fölött a téglafalba becsapódva. Ahelyett, hogy hasra vágódtunk volna, állva beerõszakoltuk magunkat a fal, és a mosdókagyló közé. Hol sikoltoztunk, hol

imádkoztunk. A golyók meg jöttek-jöttek. Még ma is érzem a tõlük származó malterport a számban. Egyszer csak valami robbanást hallottunk, utána pedig orosz ordítás közeledett. (A lépcsõházi ajtót nyilván kézigránáttal nyitották ki.) Édesanyám kicsit kinyitotta a fürdõszobáját és kiabálni kezdett: "Civil, civil!" Aztán egy lövéstõl összeesett, és csak annyit mondott: „A térdem, a térdem!” Az oroszok felrántották az ajtót, megnézték édesanyámat, és felkapták õt. Átvittek bennünket a szemben levõ Oltványi lakásba, lefektették, és a jobb térdét becsavarták egy ott-talált piszkos törülközõbe. Nekem a szájamba nyomtak egy nagydarab csokoládét. Innen levittek bennünket a pincébe, és elkezdtek a pincerekeszeket az óvóhelytõl elzáró faajtóba sorozatokat beleereszteni, hátha németek vannak mögötte. (Már nem voltak ott, a vészkijáraton át a Greguss utca 12-be vonultak vissza.)

Kiürült az óvóhely (pontosabban: az oroszok kihajtottak mindenkit, csak *Tusikának* kellett maradni, „az emeleten krumplipucunyi”...) Mi hárman maradtunk, meg a nagyon öreg *Ungár* bácsi és felesége, továbbá egy orosz õr. Ó odajött édesanyámhoz, megsimogatta a fejét, aztán Emõkéét, végül az enyémet, és a kézzel írt cédulát kezdett mutogatni. (Jóval késõbb, amikor már nemcsak a cirill betûkkel, de az orosz kézírással is megbirkóztam, elolvastam a szöveget. Arról szólt, hogy édesanyámat

tévedésbõl sebesítették meg, s az õr feladata az lesz, ha minden elcsendesedik, vigye át õt a közeli katonakórházba. Ezt késõbb komikusnak éreztem, mert a Gömbös Gyula úton, a közelünkben, ugyan tényleg volt katonakórház, de azt ostrom alatt abszolúte szétlõtték, mint utólag megtudtuk. Hogy miért, az is egy külön történet [...] Elkezdõdtek a nyomasztó napok, amelyekrõl három emlékem maradt meg. Az elsõ: az õrünk az óvóhely stélázsín levõ üvegeket kezdte el levenni, és kiinni a tartalmukat. Elhûlve néztük, mert valamilyen okból denaturált szeszszel volt mindegyik tele. Az õrnek semmi baja nem lett, csak leült és horkolni kezdett. A második: kisebb csoportok jelentek meg, elõl civilek, mögöttük egy orosz. A hátsó rekeszek felé rohantak. Egy-két lövés hallatszott, utána nagy zörgés, és a kis csoport újra megjelent. Elõl az orosz nagyobb pakkal, utána a civilek, kisebbel... Miért lõttek? Ezt késõbb értettük meg, amikor már felkereshettük a pincerekeszünket, melyben nagy katonaládát tartottunk. Ebbe tettük bele az ezüstöket, és a porcelánkészletet, a bombázások elõl. Jó csomó tányért találtunk meg apró darabokban, az ezüstök meg eltûntek, de kik voltak a civilek? Rettentõ antidemokratikus lennék, ha ideírnám: a Nagyenyed utca másik oldalán lakók... de miért lõttek bele aládába? Hátha lõszert, vagy elbújt személyt rejt. A harmadik: Unger bácsiék.

Egyik nap helyükön, egy fődémtámasztó faoszlop alatt ülve sírtak, és a csuklóikból csurgott a vér. Unger néni zsilettpengét szorongatott. Az orosz felébredt, kaputt, kaputt kiabálta és pisztolyát kirántva a két öreghez sietett. Unger bácsi halántékához nyomta a fegyvert, és a kezével mutatta: fordítsunk neki hátat. Édesanyám félkönyökre támaszkodva elkezdett sikoltozni: Szoldat nye kaputt, nye kaputt, nye kaputt, sztari papa, sztari mama!! Ma sem értem miért, de az oroszot e szavak meghatották, legyintett, felállt, és a pisztolyt visszadugta a táskájába.

Talán annyi még idetartozik, hogy édesanyámat a géppisztolygolyó jobb térdhajlatában találta el, áthatolt a térdkalácsán és megállt. Lehasított belőle egy nagyobb darabot. Petróleumlámpa fényénél, a Siesta egyik pincéjében hetekkel később operáló sebész vette ki a golyót, de a lehasadt csontdarabot nem tudta visszahelyezni, az később valahogy ferdén forrt vissza. Soha többet nem volt képes szegény a jobb lábát kiegyenesíteni...

A kihajtott házlakók között volt persze édesapám is, aki vagy 10 nap után vetődött haza. Kinézett az ablakon, bezárta az ajtót, és maga köré gyűjtött bennünket. „Végigtapogattak – mondta lehalkított hangon – de csak azt a szép Doxa órát vették el. Főleg láncos arany zsebórákat kerestek. Kigyalogoltattak bennünket a Szilágyi Er-

Előtérben az Ügyész utca, jobbra a Vízművek épülete



zsébet fasorig, és felküldtek egy ház padlására. Vagy százan lehettünk. *Rudi* és én a lépcsőnél álltunk. Csak egyetlen ruszki vigyázott ránk, de őt is csak az órák érdekelték. Fogtuk magunkat, és lerohantunk. Irány a János kórház. A ruszki utánunk lőtt, de mi már messze voltunk. Át a fogas hídja alatt, ami szörnyű volt, mert német hullákat kellett kerülgetnünk. Olyan laposak voltak, mint egy préselt kép. A Diósárok úton még orosz tankok jártak, ezért aztán árkon-bokron át elindultunk felfelé. Rudinak a Kútvölgyi úton ismerőse lakott, oda igyekeztünk. Nagy nehezen elértük a házat, előtte német halott feküdt, a hátsán egy vekni penészes kenyérrel. Lekarptuk a penészt, és gyorsan bementünk. Szívesen fogadtak, pláne a kenyér miatt. Most figyeljete: Engem a ruszki a sós-kúti táborba elvittek egy hétre, de utána eleresztettek. *Nagyon rendesek voltak, nagyon jó volt az ellátás is!!* Értitek ugye?!”

Édesapámmal felgyalogoltunk a Hermann Ottó útra, a Kísérletibe, a munkahelyére. Az egész épület kiégett, de a gyógynövénymintáknak készült, mennyezetig érő, félig szénné égett szekrényekből sok jó tüzelőfát tudtunk hazahozni. Csak az oda-vissza út volt rettentő hosszú. Ki kellett kerülni a Széll Kálmán teret, mert ott a ruszki minden felnőtt férfit elkaptak, és elvittek „kicsi robotra” (Focsániba, onnan meg a SZU-ba). Édesapám is így járt vol-

na, hiába szerzett egy karszalagot, amire POSTA volt ráhímezve cirill betűkkel. A Temes utca várossmajori részét táblák szegélyezték: Fel nem robbant lőszernek miatt a letérés életveszélyes! – olvastuk, de mégiscsak át kellett vágni, hogy elérhessük a Trombitás utcát. A fákról géppuskahevederek lógtak, alattuk fel nem robbant, aknavetőkből kilőtt lövedékek. Emlékszem rájuk, de a legrosszabb élmény mindig a Ráth György – Ügyész utca sarkán ért bennünket: ott állt egy kilőtt T-34-es, amiből heteken át orrfacsaró bűz áradt...

Múltó éveim immár évtizedek hosszú sorává nőttek össze, de február hetedike nem törlődött ki emlékezetemből. Édesanyám ezen a napon mindig felolvasta nekünk a 118. zsoldárt, de álmaimban az ostrom rendszeresen visszatér.

Az édesanyámat térden lövő orosz katona bizony feljebb is emelhetne volna a fegyvert, hiszen nem tudhatta, ki(k) van(nak) a fürdőszobabajtó mögött. Mégis csak térdet lőtt át, mert – *kegyelmet gyakorolhatott*, meghallva édesanyám jajgató kiáltását!

El nem homályosodott emlékeimet pár évvel ezelőtt egy amerikai barátomnak – kérésére – megírtam. „Nagyon tetszett nekem ez a »military story«, igazán ügyesen találtad ki. Az USA-ban még filmet is lehetne belőle csinálni, annyi war-action van benne!” Dr. Szathmáry Géza Budapest, 2013. december 10. ●

HAJNALTÓL SZÜRKÜLETIG

Habarcspötty

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

A január, a február... – talán nem túlzás azt állítani, hogy a két legmostohább hónapja az évnek. Nagy korszakok, ünnepek előtti és utáni köztes állapot; utólag mindig úgy gondolhatni vissza rá: eltelt valahogy... – diergő délutánokkal, forraltboros bögrével a kézben vagy éppen zúzmarás zakóban állva a hóesésben; ebben az időszakban a lakosság nagy része rendszerint készül vagy vár valamire. Tanár a nyarat, kőműves a telet óhajtja; meglepő átfedések észlelhetők a két szakterületen.



Hajnali három óra negyvenötökör elcsörrenti magát az óra, mely hagyományos megoldás visszalépés az előző hetekhez képest, amikor a *Popcorn* fantázianevű telefonhang nemhogy segítette az ébredést, sokkal inkább elősegítette a továbbalvást. A ruganyos izmok hamar bemelegszene, nyújtózás, mosdás, öltözködés, indulás előtt gyors uzsonnakészítés. Szürkül vagy pirkad, szinte mindegy is, köd ereszkedik a sofőr szemére, ha nem vigyáznak rá a kollégák. Útközben menetrend szerint váltakoznak a témák: az időjárás... a megrendelés... a lányok... a fiúk... a főnök... – ja, nem, mert ő itt ül, és jelenlétéről jót vagy semmit, főleg ha magas pozíciót tölt be. Budapest nagyjából egy negyvenes, kilométerben mérve, nyáron szűk óra alatt megjárható, télen bő ötven perc. Az első hallgatag félóra után előkerülnek az illatok, vaskos ujjak markolják a késnyelet, szeletelik a paprikát: májkrém, szalámi, néha hagyma és kóla, ebben maradunk. *Tévhit a piálás, bizonyos színvonal fölött nem engedheti meg magának a melós. Nyolc-kilenc zsömlé az adag, sokan nem nézik ki belőlem...* – Délre egy sincs belőle, a fal viszont pár óra alatt nyolcvan centit is emelkedik, nemhiába simogatták a dolgos kezek.

Munka közben szól a rádió, annak is a legvidámabb állomása: *Ma úgy érzem, bármit megtehetek... Holnap meg majd újból heverészek...* – rikkant a segéd, kívülről fújja, az idősebbeknek semmit sem mond a nóta, dallamokhoz szoktak nem pedig énekes szavaláshoz: *Éj lettem, csend a hangom... A napot akartam, s elégett minden...* – az introvertáltabbak oda se fűtyülnek, rezzenéstelenül rakják egyik téglát a másik után, őket egészen más stílus hozná lázba – de arról majd munka után születik döntés. Pillanatra sem halkul a zeneszó, közben nyúlnak fölfelé a falak, csinosodik az utca; munkásember alig is gondol bele, hogy város születik a keze által, évszázadra vagy még továbbra. *Inkább a színt tessék már végre kitalálni, drága...* – elrugaszkodott lelket csak eképpen lehet visszabilenteni: *orgonalila, esetleg mályva... beige csíkokkal...* – végül maradnak a fehérnél mint legegyszerűbb, megunhatatlan árnyalatnál.

Közben két-három kerülettel arrébb szintén beindul a nap. A könnyű reggeli után telefonálás, levélrendezés és néhány haszthatatlan elintéznivaló a környéken, utána vissza a bázisra, és megkezdődik a délelőtti műszak: az iskolás zenetanulók egymásnak adják a kilincset. *Régi vágyam az éneklés... színész szeretnék len-*



ni, *lehetőleg musical... anyukám mondta, hogy próbáljam meg... én, én, csak úgy...* – változatos elképzelések változatos megközelítéssel, a zenetanárnő kötelességének érzi közölni, hogy: *a megasztárság felé sem mindig tiszta kezek szorgossága vezet...* – Majd föl húzza a zongorázó gyűrűjét, s fürge ujjakkal a billentyűk közé csap: *dó-mi-szó-mi-dó...* – csodálkozó szemek: *mi? dó?* – a gyakorlottabbja tüstént ugrik, és a megfelelő pozícióba helyezi a hangokat; ki szemét lehunyva, más kimeresztve szuszog, csücsörít, emel... – igen, emel, mert támasz nélkül nincs hang, hang nélkül éneklés, éneklés nélkül pedig értelme az életnek.

No, no... nem kell mellre szívni... – csitít a tanárnő, és elmagyarázza, hogy mi a lőfűl az a légyszájpad-emelés. *Mintha ásítanál, de nem alszol... csukott szájjal mondd: ááá...* – és folytatja a skáláztatást: *miiii-maaa-meee-mooo... ha helyes technikával énekel, nem lesz hamis hang...* – már ami a hangközöket illeti. Összekacsint a diákság, és a fiúk-lányok módosult hüvelykujjal pötyögik telefonba a digitális jegyzetet: *a tisztaság fél egészség...* – Filoména, a korelnő (63) a múltba réved, hogy milyen szövegekben hallott már hasonlókat: *a tej élet, erő egészség...* – majd erőre kap, és amúgy korabeli szövegeket dúdolgat: *Barátom, Reklám úr leleményes ember, Eladja jól, miről azt gondolnád: nem kell...* – kedélyesen folyik az óra, rövidesen kitelik a délután, sokat tanulnak egymástól a jelöltek; leginkább abbéli megértésre van szükség, hogy el-

higgyék, a fürdőszobai akusztika teljes kihasználása is a karrier fontos állomása.

Odakint lassú este kerekedik, Laci elmossa a habarcsos vödört az építkezésen, és alaposan leöblíti a kezét. Kicsit húzza az időt, hogy elrendezze magában a szavakat, néhány kirívó pöttyöt szétmaszátol a kövön, majd beüti a megfelelő telefonszámot. Gyors, lényegre törő beszélgetés következik, melynek eredménye meghallgatási időpont a tanárnőnél. A személyes bemutatkozás hasonlóképpen legényes: *– Kőműves vagyok... négy éve szabadultam fel... szeretem a zenét... otthon diszkóztam a helyieknek, de nem volt elég megrendelés... az ünnepek unalmasan teltek... de most itt vagyok, és ez jó...* – A beszélgetés alatt kiderül, hogy szereti a régi katonadalokat, munka végeztével is rengeteg energiája marad (nemhiába a kilenc zömle), és hogy a vakolás az egyik legnehezebb művelet. A tanárnőt érdeklí a sztori, leragad a részleteknél, és Laci szűkszavúan mesél tovább terveiről. A leendő házról, ami a családi kert végében épül majd, a vágyról, hogy kipróbálja végre a ketrecharcot, esetleg a bokszot, és a téli álmodó falujáról, ahol az éjfél után kinyit a kocsmá.

– Nos, lássuk, miből élünk... – gyürkőzik a tanárnő, és csavar egyet a zongorázó gyűrűjén. Laci sem ússza meg: *miiii-maaa-meee-mooo...* – hirtelen kívülről látja magát, amint áll egy belvárosi zongora mellett, és botladozó nyelvvel próbál kiejteni értelmetlen szótagokat, mindezt dalban. Szívtáján viszont meleg bizsergést érez, a

lehetőség és a megfelelés izgalmát: hoszszúnak ígérkezik az út, amelyre lépni készül. *Jól van dolga a mostani huszárnak... Nem kell szénát kaszálni a lovának...* – első lecke, önálló választás, napi gyakorlás és állandó zenehallgatás a zenésélet sajátja; menni fog? *Persze, persze...* – lelkes a Laci, hiszen ezt akarta, a rádióval együtt éneklésben már egészen jó eredményei voltak. *Kiindulásnak nem rossz... De az igazi, amikor egy egész termet betölt a hangod... a hallgatóság átadja magát a zenének... siker... taps... csillogás...* – a tanárnőnek sem kell messzire mennie elragadtatásért, amikor végre kopognak az ajtón.

Egymást követik a jelöltek, vékonyka lányocská belép, ő már másfél éve gyűri, énekarban kezdte, onnan akarna kiemelkedni. Köszönti az új fiút, bemutatkoznak egymásnak, tetszik neki a feltornyozott csutka haja, a keskeny, tiszta arca. Beszédbe elegyednek, ki, honnan jött, és hová tart. A tanárnő megszakítja a csevejt, a lány belekezd a következő skálába, de később, a szünetben tudakozódik: *most kezdted?* – Laci félszegen vagánykodik, az is tetszik neki: *jó fazon... színpadra termett...* – meglátjuk, óvatos a lelkesedés – *a többi már csak a Laci kitartásán múlik...* – mire tanár-diák egybehangzón felmondja a következő leckét: *és a szerencsén...* – Lassan a vége felé közeledik az óra, a lány időnként oldalvást sandít, mosolyog a szeme, de belül irigykedik kicsit, s azt kutatja, hogy csinálja ez a gyerek, hogy alighogy beállít, máris újság cikk jelenik meg róla. ●

Sokféle, de: puceráj

szöveg: Elek Lenke, fotó: Sebestyén László

– A fogyasztói társadalom tehet erről – fakad ki tisztítós ismerősöm, akihez egyre kevesebben térnek be. – A „vedd meg, dobd el” szemlélet már ott tart, hogy a felsők – milyen fura gyűjtőszó – legtöbbször vagy kézzel is ki lehet lögyölni, vagy meg sem éri azt a kort, mire betagozódna a ruhatárba, állandó darabok lennének, amelyeket hordunk, amelyekre vigyázni kell. Aztán otthon kiderül, a blézert vagy tisztítani kell vagy tényleg csak kézzel lehet mosni, 30 fokon Ezen a legtöbb tizen- és huszon-, sőt harmincon-éves is megdöbben. Kézzel? Hol élünk, a középkorban? Hogy? Tisztítóba kell vinni? De az mesz-veszterkor leöntött póló rendbe hozatala, mint amennyit érte – leárazva – fizettek.

Hol van már a naftalin?

A legtöbbünk számára mára luxus lett a vegytisztítás. A több milliárd nyugdíjas és létminimum alatt élő nem is nagyon tudja megfizetni még egy zakó vagy egy blézer kezelését sem: ez utóbbi tarifája 1500 forintnál kezdődik, amiért egy kiló húst lehet venni hétféregé...

– Én ezt a kis kabátot 300 forintért vettem egy kilós turkálóban. Eszem ágában

sincs tisztítani, lehet, hogy kézzel is mosható. Ha nem, a kuka mellé rakom egy zacskóban, és holnap veszek ugyanennyiért egy másikat – legyint egy hölgy a second handben.

Évtizedekkel ezelőtt az embereknek tizedennyi ruhájuk volt. mint ma, de azt egy életre megbecsülték. Kabátok, estélyik, kepek sorakoztak féltve-védve, levendula- és naftalinszagban a polgári otthonok szekrényeiben, amelyekben még kényelmesen elfértek. A jómódúaknak is tizedannyi volt a ruhatára, mint ma egy középosztálybeli családnak.

A paraszttasszonyok kézzel csapdosták, mosták az alsósoknyát, réklit. A hímzett, gyöngyözött pruszlikot, berakott, bevasalt szoknyát csak ünneplőre, templomba, húsvéti locsolós sétára, pünkösdi körmenetre vették fel, aztán kirázták, kiszellőztették, és levendulával, rozsmaringággal együtt visszarakták a ládába, sifonérba. Ágyneemt ritkán cseréltek, akkor viszont lúggal forrázták-döngölték, patakvízben öblítették, napon szárították. A parasztembereket sokszor abban a ruhában temették el, amiben még vőfély korukban ropták a táncot.

A mosás, a ruhatisztítás színvonala, fontossága mindig arról szólt, mennyire volt az ember fontos igénye a higiénia. Évszázadokon keresztül kevéssé – emlékezzünk csak sárga Izabella-galléjára. Vagy arra a tényre, hogy az alsóneműt – és annak váltását – ugyancsak néhány száz éve találták fel. Jóval később jöttek divatba a természetes tisztítószeres, az ecet, a citrom, a szóda-bikarbóna. Főleg miután az emberek elkezdtek utazni, és hordani kezdték a szemüveget...

A ruhatisztítás szükségessége mindig szorosan összekapcsolódott a higiéniaival, amely még a 20. század harmincas éveiben is eltért mai igényeinktől. Emlékezzünk csak rá, hogy Schneider Mátyás Hyppolitnak arra a kérdésére, hogy mikorra kéri a fürdőt, azt feleli: szombatra. A napi fürdés és tisztálkodás eleinte kacér dolognak számított, később pedig luxussnak, úri passzióknak.

A nagymosás pedig nehéz fizikai munka volt, a vizet pedig szívó vásznak, a maró lúgok, fullasztó szagú kékítő és keményítő sem tettek jót az egészségnek – a mosónők tényleg korán haltak.

A ruhatisztító tipikus városi szolgáltatás. A legpatinásabb Budapesten a Tichy cégé, amely 1930 óta fogalom és minőség. A Bródy Sándor utcai szalon közönsége az elitből – no meg a környéken lakókból – kerül ki. Színművészek, énekesek, rádiósok alkották és alkotják a törzsügyfélkört. A legnehezebb, legproblémásabb és legújabb kelméknek is ismerik minden tulajdonságát, tisztában vannak a szakma friss külföldi újításaival. Elvállalják a legkényesebb menyasszonyi ruhakölteményeket és estélyiket is.

Sztárok szalonja

Ildikó és Andrea – ikertestvérek – szível-lélekkel folytatják szüleik, nagyszülei mesterségét. A Bródy Sándor utcai szalonban mintha megállt volna az idő. Bundák, blézerek, szoknyák, fehér túll-csodák suhognak fent az üzlet légtérében. Nem hagyják benne a kabátban a foltot, és ha úgy kívánja a helyzet, csak egy ruhát tesznek be a gépbe, hogy ne fogja össze semmi más. Bár ma már csak halvány nyoma van itt a Magyar Rádióknak, még mindig betérnek neves színművészek az üzletbe, ahol hajdanán Őze Lajos üldögélt-pihengetett és Szemes Mari sminkelt a hátsó traktusban. Bessenyei Ferenc meg csak úgy beköszönt, futtában, harsányan.

– A kelmeismeret változatlanul igen fontos, mert olykor a beadott holmíkról már hiányzik a kis eligazító cédula, vagy levágja a kedves ügyfél, mert zavarja a nyakánál – tudom meg. De akkor is meg kell állapítani, miből készült. Súlyos brokát anyag kandikál ki egy nagy zacskóból – a gödöllői királyi kastély egyik drapériája. Egy szép kék, már a tavaszt idéző kosztium, az egyik híres divattervező munkája, már készen várja, hogy érte jöjjenek. Folytatja-e a következő nemzedék a szakmát? Ki tudja, még nem döntöttek a gyerekek. De bíznak benne, hogy nem szakad meg a családi hagyomány.

Patyolattal, majd nélküle

A második világháború után a legtöbb szalont államosították, néhány maradt csupán, egy-két családi alkalmazottal. Megjelent a Patyolat, a „dolgozó nők jó barátja” (akárcsak a konzerv meg a mirelit), ugyanakkor a kabarék kedvenc témája, hiszen itt nem finom kézi munkáról van szó: naponta piszkos ruhák tonnái mosóssák, tisztítják. Ez a megfizethető szolgáltatás a mosás terhére sokáig tényleg leveszi a nők válláról.

A mosógépek forgalma – emlékezzünk csak a legendás Két emelet boldogság című





Herskó filmre, amikor a mama bizalmatlanul méregeti a mára kezdetlegesnek tűnő masinát – kisebb hezitálás után felfut, és ezzel párhuzamosan mennek lassan tönkre a Patyolatok. A rendszerváltás, a privatizáció végleg betesz nekik. (Nem minden országban van ez így: a racionális és szociális érzelmű skandináv országokban minden nagyobb városi házban közös mosószalon működik, energiatakarékossági okokból. A helyiségben kávéznak, olvasnak, tévéznek, amíg megy a gép, de akkor csak egy adott család használja a helyiséget, az előre megbeszélte időtartamban. Ennek a költsége benne van a lakbérben. Nálunk vajon működne?)

A rendszerváltás után jelennek meg a „maszek” szalonok, többségük külföldi tőkeháttérrel. Némelyikük tönkre megy, olyan forgalmas helyen is például, mint a Nyugati pályaudvar – igaz, egyre fontosabb szemponttá válik a parkolás. A másik, még lényegesebb ok, a tisztítás költsége. Megjelent újabban Budapesten néhány amerikai típusú önkiszolgáló mosoda is, de ehhez keveseknek van még kedve, bizalma, no meg ezek nem ruhatisztító szalonok. Elindult egy új szolgáltatás is, amikor házhoz jönnek a piszkos holmiért, és vissza is viszik a tiszta ruhát, ez fontos lehet például nehezen mozgó időseknek vagy kismamáknak, akik nem hagyhatják magukra gyermeküket.

A kórházaknak, idősek otthonainak címzett szolgáltatásra közben egyre nagyobb az igény. Az ilyen természetű üzleteket ma pályázatok kiírásával kötik, amelyekben nem is annyira a vállalási ár, hanem inkább a szolgáltatás tartalma és minősége a döntő – hangzott el a Magyar Textiltisztító Egyesület egyik szakmai összejövetelén.

Szintén nagy tételben gondolkodnak a szállodák. A több száz szobás hotelekben többnyire helyben mossák az ágyneműt, de a kisebbek, ahol a szűkös és drága belvárosi terület miatt házon belül nem fér el a mosoda, hozzák-viszik a szennyeset, a tisztát. Néhány budapesti ötcillagos külső ügyfélnek is vállal.

A minap aztán a Mariahilferstrasse egyik mellékutcájában sétálva ráakadtam egy kis szalonra, és felpillantottam a feliratára: Putzerei. Mintha csak visszamentünk volna *Karinthy* korába. Bár a hazai textiltisztító üzemek nyolcvan százaléka ma is kisvállalkozás. Úgy látszik, szennyesünk tisztára varázslása örök érvényű bizalmi teendő maradt... ●

Ahány ország, annyiféle respektje van a mosásnak, kelmetisztításnak. Indiában szinte csak férfiak mosnak, kézzel-lábbal, komoly fizikai munkáról lévén szó. A külföldre emigráltak közül a világ számos nagyvárosában dolgoznak a ruhatisztító iparban – a kínaiak mellett – szírek és görögök.

A századfordulótól kezdve, Budapesten, akárcsak Bécsben, egymás után nyíltak a pucérjók, a gyáripar, a hivatalnokréteg, a nagyáruházak léte már megkövetelte, hogy hétköznapi is jobb és tisztább ruhában dolgozzanak nők és férfiak.

Egyre finomabb kelmék jelennek meg, de még mindig természetes alapanyagúak. Ahogy elérhetőbbé válik a hernyóselem, a batiszt, a muszlin, a tüll, mind rafináltabb vegyszerekre van szükség. A bonyolult szabászati munkát igénylő, sokféle anyagot magukba foglaló öltönyöket, blézereket profi szakemberre kell bízni, számos okos vegyületet bevetve. A gyári munkaruhákat viszont erős mosószerekkel vagy benzinnel varázsolják tisztává.

Vidéken ugyanakkor még a módosabb gazdák is szinte rongyos, foltozott gúnyákban járnak ki a földekre – a kifejezetten csak mezőgazdasági munkavégzésre használt ruhanemű fogalma nem ismert –, csak ünnepekre vesznek fel megkímélt holmikat, így azok nem is szorulnak gyakran tisztításra.

Az első magyar felhőkarcoló

Nagy D. Sándor

Éppen nyolcvanöt esztendeje, 1931 februárra készült el az Országos Társadalombiztosító Intézet második szárnya és az új szárnyat a korábbival összekötő toronyépület: hazánk első felhőkarcolója. Nevezték hivalkodónak, ízléstelennek, építését drágának, a budapestiek mégis megkedvelték az impozáns, díszes tornyot és az épület egészét, amely számos építészeti újítással is büszkélkedhet. A több mint tíz éve teljesen felújított székház tornyának felső emeleit sajnos nem építették vissza.



A torony az udvarról (Kinszki Imre – Tér és Forma, 1931/6)

Kevesen tudják: az OTI 1931-ben a maga 70 méteres toronymagasságával Budapest, az ország, sőt Európa legmagasabb középülete volt. A korabeli lapok 1928-ban a boroszlói (ma: Wroclav) Postapalota 43 méteres tornyát tartották a legmagasabbnak.

Az építkezést *Bethlen István* kormányzásának, egyszersmind a Horthy-korszaknak az egyik legnagyobb szociális reformja alapozta meg. 1928-ban született meg az első kötelező nyugdíjtörvény, amellyel kiteljesedett a magyar társadalombiztosítás. Ekkor alakult meg az Országos Társadalombiztosító Intézet (az OTI) is.

A Fiumei (akkor még Köztemető) úti Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár 1913-ban átadott késő szecessziós stílusú négyemeletes épülete – amelyben baleset- és betegségbiztosítással foglalkoztak – már szűknek bizonyult a bővülő feladatokhoz. A már álló épület melletti telek 160 ezer pengőért és egy cseretelekért került az OTI tulajdonába.

A bővítés megtervezésére a korábbi épület alkotóit kérték fel. A korszak egyik legjelentősebb párosa, *Komor Marcell* és *Jakab Dezső* még a műegyetem éveit követően barátkozott össze. *Lechner Ödön*nek, a magyar szecesszió nagy alakjának tanítványai, művészetének méltó folytatói is voltak. Ifjan, mondhatni kezdőként kaptak lehetőséget a Millenniumi Kiállítás kisebb pavilonjainak megtervezésére. (Komort úgy elbűvölték az ünnepek, az ezeréves Magyarország eszménye, hogy cikkeit *Ezrey* néven publikálta.)

A bővítés munkálataiba Komor bevonta fiát, *Jánost*, Jakab pedig vejét, *Sós Aladárt*. Az OTI vezetői mindenképpen ötemeletesnek álmodták meg az új szárnyat, és mivel a korábbi csak négyemeletes, a tervezők találták ki a két szárny közé illesztett, messziről is jól látható 18 emeletes tornyot, amely „elrejtí” a két szárny eltérő szintmagasságát. Erről két tervet is őriz a levéltár: az első változatban a torony alján is lett volna bejárat az épületbe, és a Dologház utcai sarkon egy díszes erkély. Ám az OTI vezetői az olcsóbb megoldás mellett döntöttek.

A 70 méter magas felhőkarcoló terve igencsak meglepte a hatóságot. Az MTI hírei szerint Budapesten a maximális 25 méter épületmagasság mellett a tűzoltóság 30 méterig tudott tüzet oltani. Az engedélyt kiadó bizottságot a speciális kialakítású, biztonsági ablakok terve és egy magyar tűzoltó-főtiszt, *Szilvay Kornél* találmánya nyugtatta meg. A szárazaltató-készülékkel a bejuttatott por a tüzet úgy oltja el, hogy a lehető legkisebb a kár. Ez azért is vált



Képes Pesti Hírlap (1930)

fontos kérdéssé, mert a torony felső öt emeletén őrizték páncélszekrényekben a biztosítottak várományi lapjait, törzslapjait, biztosító kötvényeit. A közlekedést páternoszter, lift, az iratok mozgatását pedig iratpáternoszter szolgálta.

A két épületrészt stílusban is össze kellett hangolniuk a tervezőknek. Alkalmazták az elsónél bevált legyező-alaprajzot, azaz az utcák által határolt szárnyakat belül íves részekkel kötötték össze, az új szárny földszintjén is aulát alakítottak ki, amelynek tetejét üvegtéglával borították. (Ekkora felületen való alkalmazása szintén az első volt Magyarországon.) Az új épületszárny ötödik emeletén díszes tanácstermet alakítottak ki, amelynek színes üveglakait Gábor Móric és Márton Ferenc képzőművészek tervezték. Az aulában Szentgyörgyi István Az egészség kútja című márványszobrában gyönyörködhetnek az ügyeiket intézők.

Az OTI-palota homlokzatának díszei, az első emeleti íves ablakok, a társadalombiztosítás egy-egy jelenetét allegorikus formában megörökítő domborművek is jeles szobrászok alkotásai.

A sarkon Bory Jenő a Társadalombiztosítás emblémája című domborművét helyezték el, amelyen a munkaadó kezét fog a munkavállalóval, a háttérben az államat jelképező nőalak. A háború után a reliefnek nyoma veszett, az épület felújítása óta a helye üresen áll.

A felhőkarcoló pártázatának lándzsaformái a felső-magyarországi reneszánsz, a torony tetején a növényi díszítés a szecseszió hagyományából építkezik. A torony négy sarkáról egy-egy, haraszi mészkből faragott 8 méter magas társadalombiztosítási témájú szobor tekintett a városra: Horvai János, Kisfaludy Stróbl Zsigmond, Sidló Ferenc és Körömendy Jenő alkotásai. A torony alsó részén Lányi Dezső három munkásalapot ábrázoló szobra szerencsére megmaradt.

Az épület bővítése során törekedtek arra, hogy magyar művészek, magyar iparosok kapjanak munkát, és a közben kitört gazdasági válság közepette magyar alapanyagokat használjanak. Vass József népjóléti miniszter közel 2 millió pengő értékű közmunkával is segítette az állami építkezés sikerét.

A hatóság 1929 nyarán és őszén adta meg az engedélyt az építkezésre. A torony alapozásával 1930 márciusáig készültek el. Itt is új technológiát: az úgynevezett keszonalapozást alkalmazták a már meglévő épület rezgésmentesítése érdekében. Az épületrész 1931 februárjában lett készen. Elképesztően meggyorsította



A második szárny aulája (Kozelka Tivadar – 1942)

a munkát az új „Citadur” bauxitcement használata, amelyet 1928-tól a Magyar Általános Kőszénbánya kezdett gyártani, és amely egy nap alatt megkötött, míg a korábban alkalmazott portlandcementnek ehhez majd’ egy hónap kellett.

Az OTI felhőkarcolót már az építkezés alatt is érték bírálatok. 1929 nyarán például a Magyarság hasábjain *Milotay István* szélsőjobboldali újságíró a hárommillió kiadást kifogásolta (tudni kell, hogy a valós költségek ennek a töredékét tették ki).

„Nincs a városnak olyan pontja, ahonnan ezt az izléstelen, hivalkodó, cifra tornyot ne lehetne látni, amelynek minden egyes téglájában a munkásnép életének és egészségének egy része van eltemetve” – írta 1931-ben *Szélpál Árpád*, a Népszava zsrnalisztája, aki cikkében az OTI kőbányai rendelójének állapota miatt kesereg, mert a mellette lévő kocsmá jobb állapotban volt. *Genthon István* művészettörténész szerint az OTI palota „középítészetünk legvigasztalanabb alkotása”. Alaprajzát kuszának, a torony tövében lévő ablakokat börtönablakhoz hasonlónak, a toronyépületet a háború utáni építészet mélypontjának, „bombasztikus izléstelenség”-nek, sőt az évszázad egyik legjellegtelenebb épületének nevezte 1933-ban megjelent írásában.

A Városfejlesztés szerzője viszont elragadtatásának adott hangot 1931-ben: a „*hatalmas felhőkarcoló még a laikus szemlélőt is bámulatra kényszeríti*”, amely „*nagysága ellenére sem bontja a környék építészeti stílusát, hanem természetesen nő ki a tartó bázisként szolgáló két impozáns épülettetből és mint egy szimbólikus, nagy felkiáltójel tör az ég felé*”. Az írás hangsúlyozta: „*az építkezés sohasem (...) pénzpocsékolás. Sőt, ez a pénz, a tőke – akár állami, akár magántőke – igazi hivatása.*” A Lechner Ödön Társaság 1929. évi emlékérmét a négy építésznek mint a „*legművészebb épület*” tervezőinek ítélte oda.

1949-ben *Sztálin* születésnapján négy vörös csillagot helyeztek el a tornyon, az ötvenes évek elején a felhőkarcolóból zavarták a Szabad Európa Rádió adásait is. A forradalom során kapott belővések nyomán derült ki: a betonpillérek szilárdságával gond lehet. A vizsgáldások folyamatos szilárdságcsökkenést mutattak a toronynál, ezért *Csonka Pál* építészprofesszor szakvéleménye alapján 1969-ben a felső néhány emeletet visszabontották. (A hatvanas években felmérték a bauxitbetonos technológiával épült többi sokezer budapesti házat is.) A megcsonkított torony és az épület állaga az ezt követő évtizedekben tovább romlott, több terv is született a felújításra. Végül 2000-ben



A torony felső része (Magyar Építőművészet, 1931/3)

az első Orbán-kormány idején határozta meg a rekonstrukciót. A székházat 2002–2004 között teljesen felújították, ekkor felmerült a torony felső emeleteinek visszaépítése is, ám ezt különböző okokból elvetették. Több mint tíz éve kapta vissza régi méltóságát az 1993 óta fővárosi védettséget élvező épület, mai hivatalos nevén Nyugdíjbiztosítási Székház, Budapest városképének változatlanul meghatározó eleme. ●

Az SZTK-székház képeslapon (Seidner Zoltán – 1955)



A székház a felújítás előtt (Szilágyi Edit – 2001)



Júlia ismeretlen kézíratai

Buza Péter

Soha nem látta senki a tárgyat: Szendrey Júlia „levelesládáját” (BUDAPEST 2015/7. Tóthék). Az irodalomtörténetben így aposztrofált kollekciónak ugyancsak sajátos körülmények között került elő az 1920-as évek közepén. Javát a nagy közgyűjtemények vásárolták meg, az asszony naplói, Arany, Petőfi autográf kézíratai, versei, levelei kutathatóak. 2015 őszén ezek száma gyarapodott további túlbecsülhetetlen kultúrhistoriai értéket képviselő, eddig nem ismert dokumentumokkal. Majd’ százötven évnyi lappangás után találtam meg őket Júlia egykori „titkára”, élete utolsó három évében szerelme, Tóth József ükunokájának, Bálintnak leányfalui nyaralójában. Magáról a tényről már beszámoltam a BUDAPEST 2015/1. számában (Cipruslombok Júliáért). Most el is olvashatják a legfontosabbakat.

A most előkerült kéziratok (egy levél, másolatok az 1860-as években publikált írásokról, Szendrey Júlia s szerelmes társának versei, amelyekről itt szó lesz) éppen úgy Tóth József hagyatékához tartoztak, ahogy Júlia „levelesládája”. Az imént hivatkozott közleményekben írtam meg, ki volt ez a kezdetben arisztokrata gyermekek mellett nevelősködő, aztán minisztériumban hivatalnokoskodó, végül dicső tanfelügyelői pályát befutó férfiú. Azt is, milyen szerepet töltött be Horvát Árpádné Szendrey Júlia mellett, a bemocsokolt emléké, szerencsétlen sorsú nő életének utolsó felvonásában.

A kéziratokat Júlia halála után maga Tóth József rejtette el, házasságra készülve: özvegy *Vízkelety Béláné Vojacsek Adélt* vette nőül 1869-ben. Nem akarta, hogy élete előző, végleg lezárt történetének bizalmas dokumentumai a felesége kezébe kerüljenek. Gondosan bezárta a papírokat íróasztala titkos rekeszébe.

1868-ban Tóth a Zerge (ma másodszer Horánszky, közben Makarenkó) utca 3. számú házban lakott (újabb épület áll a helyén), Júlia pedig 1867 őszétől a 13. szám alatt (ma 15., és már itt sem az a földszintes ház áll, amelyikben az asszony meghalt.) Magától értődőnek látszik, hogy azért választotta társalkodó titkárnak éppen Tóthot, mert a szomszédban lakott. Holott nem erről van szó. A Zerge utca 3. számú házat csak 1868-ban adták át bérlőinek, a 13-ast pedig 1866-ban. S Tóth – aki akkor már három éve ismerte Horvátné – éppen azért költözött az előbbibe, hogy szerelme közelébe kerüljön. S először nem is Gyulai (akire a források utalnak), hanem Petőfi Zoltán vihette el anyjához a férfit „hivatalosan”. Amit az is bizonyít, hogy Zoltán 1868 végén egy ideig együtt lakott Tóthtal a Zerge utca 3. számú házban. Ez azokból az üzenőfüzetekből derül ki, amelyekben Horvát Árpád értekezett a fiaival – akikhez csak éjjelente járt haza, az Országút 11. (ma Károly körút 8.) szám alatti, harmadik emeleti közös lakásukba.

Leányfalu, Tóth-nyaraló

Regényes ötlet eljátszani a gondolattal, hogy Tóth József 1912-ben bekövetkezett haláláig olykor-olykor elővette ezeket az előző életéhez tartozó irományokat. Hiszen volt ennek a hagyatékának egy családon belül nyilvános része: sok-sok más dokumentum. A kéziratokat József *András* nevű fiára hagyta. Ezeket nevezte *Mikes Lajos* – amikor András szeretője, *Cary Mária* 1925-ben megmutatta neki – Szendrey Júlia „levelesládájának”. (BUDAPEST 2015/7. Tóthék.)

A titkos fiókos íróasztal *Máriához* (a famíliában Maca néni), Tóth József férjezett, de gyermektelen leányához került, talán

akkor, amikor nőül ment *dr. Szőke Gyulához*, s az ura körzeti állomáshelyére, Komádiba költözött. Andrásnak szintén *András* fia (s annak sógornője, *Somogyi-Tóth Józsefné Marikovszky Panni*) voltak azok, akik 1962-ben – a már özvegy Maca néni halála után – elutaztak a faluba, hogy a hagyatékot felszámolják.

A bútorokat eladták vagy kidobták. Az íróasztal is vagy erre vagy arra a sorsra jutott, de szerencsére előbb még alaposan átvizsgálták. És meglelték a rejtett rekeszt vagy fiókot, amit ki is nyitottak, megtalálva a Júlia után maradt, rég elfelejtett kéziratokat. A történetünkben másodikként említett András szűk húsz évvel később, nem sokkal a halála előtt egy, az unokanővéreinek, *Asztalos Sándorné Tóth Margitnak* címzett levelében (továbbá egész családjának szánt visszaemlékezésében is) leírja, hogy a titkos rejtékben megtalálta azt a szerelmes levelet, amely egészen más megvilágításba helyezi Tóth József és Horvát Árpádné kapcsolatát, mint ahogy a világ és család tudta, tudhatja – ám ősei engedelmes utódjaként döntött: ha „eldugták a levelet, én is eldugtam”. (Más kéziratokról nem szól az üzenet.)

A komádii hagyatékot felszámoló Andrásnak Tamás nevű fiához került ez a levél – ezt azonban a ma élő családtagok csak hosszas egyeztetés után derítették ki: 2015 szeptemberében tudatva az örömhírt, hogy megvan ez a nekik is oly fontos és feltehetően érdekes dokumentum. Mégpedig a régen halott Tamásnak *Bálint* nevű fiánál, Leányfalun, a Tamás-ág hegyoldali nyaralójában. A fiú egy olyan bőrdő alján lelte meg az irományokat, amit talán még édesapja halálakor vittek ki ide, s amíg a felfedező András fia, történetünkben a harmadik *András* meg nem kérte rá, ki se nyitották.

Kiderült: nem csak a szerelmes levél volt a dossziében (szövegét 2015 decemberi számunkban adtam közre, a Cipruslombok Júliáért című írásomban) – de egy Tóth-írta szerelmes vers pizkozata, további írásokkal, Júlia három autográf kéziratával együtt. És végül sikerült megszervezni egy személyes találkozót a helyszínen, ahová fotósunk, *Sebestyén László* is elkísért, hogy rögzítsük a kutatás egyelőre véglegesnek látszó eredményét. Azóta Tóth Bálint közvetítéssel lehetővé tette, hogy az anyagot a Petőfi Irodalmi Múzeumban is beszkeneljük.

„Arany tanácsok”

Keskeny, pecsétviasszal lezárt boríték, ajánlott levél, Sarkadról érkezett, ép a bélyeg és a bélyegző. Júlia bontotta ki. A Zerge utca 13. számú ház 14. számú, földszinti lakásában. Június utolsó napján. Tíz héttel a halála előtt. A levelet a fent említett közleményben borítékostul bemutattam már. Ahogy azt a versfogalmazványt is, amelyben Tóth 1865-ben vall szerelmet

az asszonynak. Belekerült ebbe az írásomba az az aforisztikus fogalmazvány is, amelyben férfiról és nőről értekeznek az ismeretlen szerző, S amelyen a dátum – „Nkároly, 846” – mintha arról árulkodna, ez is Júlia írása, ha nem is szerzője annak. „pp.” szignóval jegyzik a sorokat, ez a rövidítés valószínűleg a *per procura* fordulaté (itt meghatalmazottat jelenthet, vagyis valakit, akit a nagykárolyi megyebábra érkezett, Sándorával itt megismerkedő tizenhét éves leánya megkért a szöveg leírására.)

„A ki szeret, hisz. – Állandó hitnek csalódása keserű; – hitetlenségé keserűbb. A lelki kincs gyémánt-e, kavics-e? Megváltik. A rágalom kormos lehellese fényét veszti: az idő vissza adja. A kavicsból könnyű megválni. Mély víz, mély szerelem nem háborog könnyen. A nő szerelmében mennyországát nyeri, vagy veszti. Élni vagy szeretni nála egy. A férfi inkább nem szeretettni, mint nem becsületni ohajt. Igaz szeretetnek becsülés az alapja; viszonz, építi, bizalom összetartja; – apró csalódások, akadályok edzik. A szeretet bennünk fel oszlott istenség.... NKároly. 846. pp.”

Bizonyosan idegen kéz írása viszont egy következő, a címlappal együtt hat oldalnyi dokumentum: „Arany tanácsok gyermekeknek (Deák Ferencz egy leveléből)” címmel. Nem teljesen ismeretlen a Deák-kutatók körében. 2015-ben jelent meg „Jól esik köztetek lenni” címmel Kiss Gábor szerkesztésében a Haza Bölcsse körül élő nőkről szóló tanulmánykötet egy korábbi, Deák és a nők című konferencia anyagából. Ebben Deák Ágnesnek az a szerkesztett előadása, amelyben a kiegészítés atyja és Vachott Sándorné Csapó Mária kapcsolatáról értekezett, akik az irodalomtörténeti jelentőségű híres főtí szüreten ismerkedtek meg 1842-ben, és lettek jó barátok, levelezőpartnerek. Az „Arany tanácsok” részlet Deák egy meg nem nevezett barátjának leveléből, amelyet 1861-ben küldött el Vachottnénak, hogy az asszony a szerkesztésében megjelenő Anyák Hetilapjában közreadhassa. Ez végül elmaradt, de aztán Csapó Mária 1864-ben a Magyar Gazdasszonyok Hetilapjában mégis megjelentette. A most előkerült kézirat talán ehhez a közléshez kapcsolható.

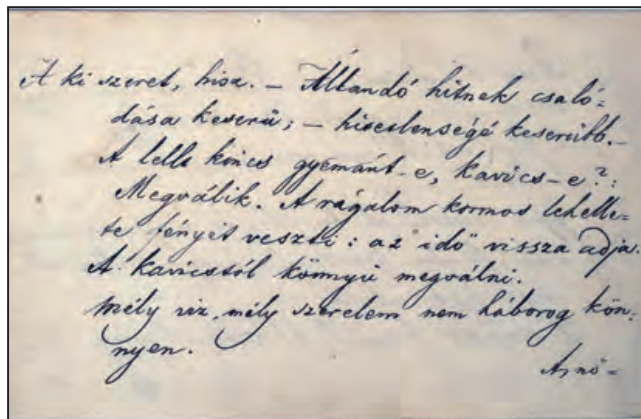
Négy oldalnyi, cím nélküli ballada az újabb szöveg, egy fiatalon haldokló, férjhiabszó színesnőről. A végén dátum: „7/1 1862”. A kézírás nagy valószínűséggel Tóth Józsefé. Talán magának a versnek is ő a szerzője. Három versszak álljon itt a tizenkettőből:

„Neki nincs barátja, nincsen anyja, apja,
Kedvesei voltak, és azok elhagyták,
Kevés volt egy szívnek szeretni s lekötni,
S kiknek osztogatta, azok elhasználták

Kincsek után vágyott, hiú beteg lelke,
Tetszeni óhajtott az egész világnak,
S odaadta érte édes ifjuságát
Cserében, levelét a nyíló virágnak.
(...)

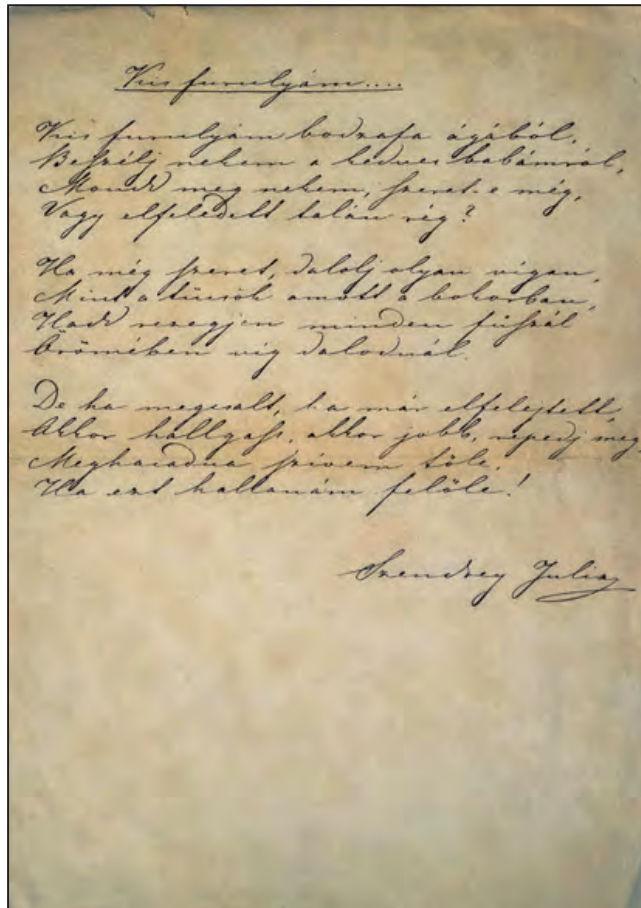
Aludjál leánya, aludjál sokáig,
Huzzák a harangot de te már nem érted,
Bocsássa meg Isten a miket vétettél,
Szíved hiúságát... Imádkozom érted.”

Még egy költemény, az aláírás: Flóra. Szerzője valószínűleg a korszak egyik legismertebb költőnője, Majthényi Flóra (1837–1915). „Ne gondold...” a címe. Négy versszak, a nő szépségnek a korban oly fontos jegyét, a piros arcot leplezi le. Mert „gyakran csak az életnek utolsó reménye”, hervadt levél „Mely akkoron kigyúl, / Midőn aztán nem sokára / le a harasztra hull.” Szendrey Júlia kézírása.



„Kedves jó gyermekem”

A másfél százada rejtőzködő gyűjtemény kétségkívül legértékesebb darabja három autográf verskézirat, mindegyik Szendrey Júlia saját költeménye. Egyik sem jelent meg nyomtatásban, s csak egy – a „Kis furulyám” című – található meg az MTA Kézirattárbán őrzött versgyűjtemény lapjain. Utóbbi tartalma 90 lapon 49 vers és 6 verstördék. Ezek között mindössze 26 olyan van, amelyeket Bihari Mór – hírlapi megjelenésüket felkutatva – 1909-ben a Petőfi Könyvtár VII. kötetében publikált. (Gyimesi Emese az Irodalomtörténeti Közlemények 2012. 1. számában közreadott tanulmányában minden részletre kiterjedően elemzi ezt a kérdéskört.) A „Kis furulyám... Népdal (Káka tövén költ a ruca nótájára!)” a 37. sorszámmal szerepel a Tóth József megőrizte gyűjteményben, és születésének dátuma is olvasható a vers alatt: „Pest, június 11. 1856”. Az a másolata, amelyet Leányfalun meg-



találtunk, egy másik alkalommal és más céllal készülhetett, az írásképek mértékben el is tér a gyűjteményétől, valószínűleg korábbi, mint az. Besorolási szám sincs rajta. Szerepel viszont sorszám a másik két autográf és alá is írt Szendrey Júlia kézíraton – ám ezek egyike sincs benne az MTA-ban őrzött gyűjteményben (ott ugyanezek a számokon más szövegeket találni).

Két magyarázat lehetséges. Talán becserélte ezeket azokra az össze is fűzött másolatsorban, aki összerakta, vagy készült még egy válogatás, összesítés, és ennek 87. és 88. oldalára került (volna?) ez a két szöveg.

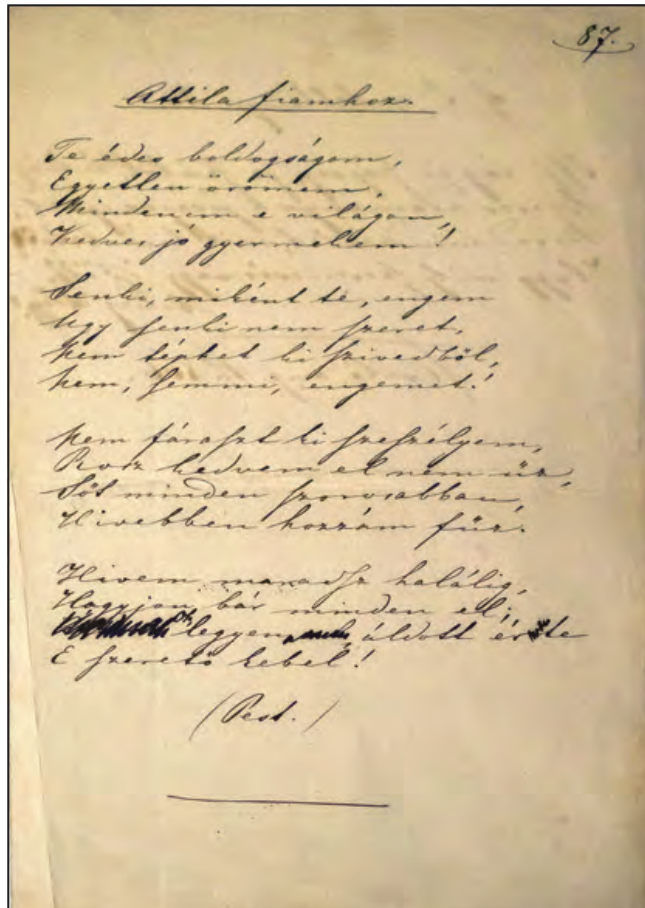
A korábbi – bár ezen nincsen dátum – Pesten írta. Valószínűleg nem sokkal Attila fia születése (1851) után.

„Attila fiamhoz

Te édes boldogságom,
Egyetlen örömem,
Mindenem e világon,
Kedves jó gyermekem!

Senki, miként te, engem
Ugy senki nem szeret,
Nem téphet ki szívedből,
Nem, semmi engemet!

Nem fáraszt ki szeszélyem,
Rosz kedvem el nem űz,
Sőt minden szorosabban,
Hívebben hozzám fűz.



Hívem maradj halálig,
Hagyjon bár minden el;
Oh legyen áldott érte
E szerető kebel!

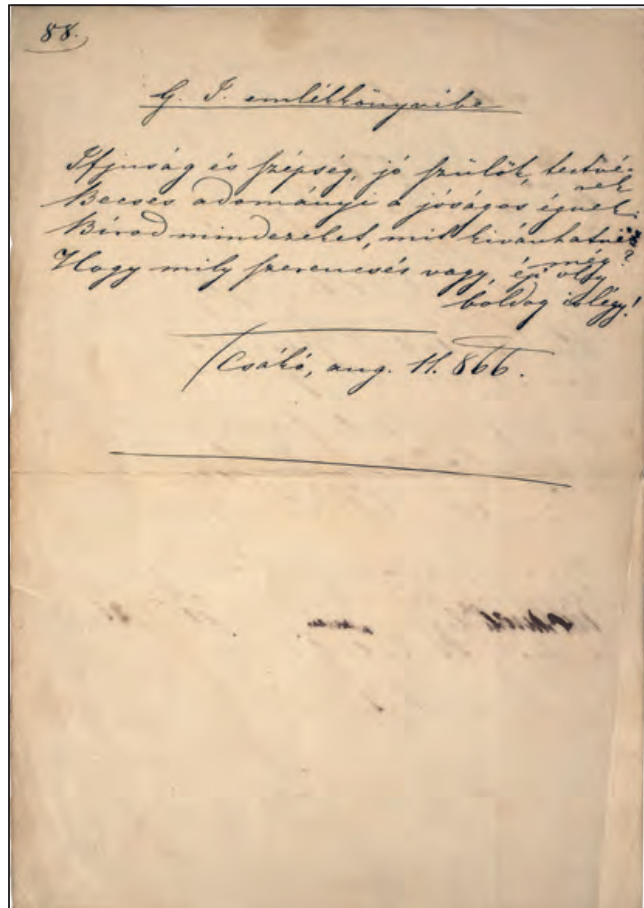
(Pest.)”

Legkevesebb 12 évvel későbbi az aforisztikus rövidségű vers, amelyet Csákon írt (ma Geisztcsákó, Kondoros határában), 1866. augusztus 11-én, amikor sógorát, az itt intézősködő *Petőfi Istvánt*, Zoltán fia gyámját meglátogatta. A birtok eredetileg *Batthyány László*é volt, ő építette ide a ma is álló vadászkastélyt, de ekkor már néhány éve megvette a gyertyagyárosból lett sertéskereskedő *Geist Gáspár*. (Pest híres háza volt a három utcára és a Kálvin térre néző hatalmas bérpalotája, amelyet Ybl tervei alapján építettett éppen ezekben az években.) Hét gyermeke született, egyik leányát *Ilkának* hívták. Azon a nyáron megkérte híres vendéget, írjon pár sort az emlékkönyvébe.

Megtörtént: „Ifjuság és szépség, jó szülők, testvérek / Becses adományi a jóságos égnek / Bírod mindezeket. Mit kívánhatnék? / hogy mily szerencsés vagy, ép olly boldog is légy!”

A versikét le is másolta, Tóth József elrejtette, Tóth Bálint megtalálta, én most publikáltam. Ezzel véget is ér ez a fejezete talán tovább terebélyesedő történetünknek. Időközben megtaláltam ugyanis még valamit. Pontosabban: valakit. Szendrey Júlia egyetlen élő leszármazottját: ükunokáját, *Mambrini Daisyt*. Dortmundban.

Folytatás? Következhet. ●



FÉNYYIRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Divat volt valaha a képes újságoknál, hogy poszterminőségben adtak közre egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebet). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, a magunk nyelvén fogalmazva persze: *Sebestyén László felvételeivel. Fadobozos, lábön álló fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai (bér)paloták udvarait örökítette meg.*

V., Hercegprímás utca 13. A vásárok Belvároson kívülre helyezése, az új vásártér, a mai Erzsébet tér kialakítása indította el a városfaltól északra fekvő homokos, esőben mocsaras vidék fejlődését. Az 1780-as évek második felében térképek készültek a terület parcellázására. Néhány trapéz alakú telektől eltekintve szabályos téglalapformák jöttek létre, jelentősen megkönnyítve ezzel a későbbi beépítést. A széles és levegős, derékszögű utcákkal tagolt házhelyek együttese is szabályos tömbökké állt össze. Az épület a felvilágosodás szellemében tervezett Lipótvárosnak a Szent István Bazilikától északra eső részén emelkedik. Telkünket 1791-ben bocsátották árverésre. Birtokolta báró Vay Miklós (1802–1894) államférfi, Zitterbarth Mátyás (1803–1867) építőmester, majd 1860 márciusában Baumgarten Fülöp tulajdonába került, aki egy év múlva háromemeletes bérházat építtetett Zofahl Lőrincsel (1791–1864 körül). Az 1830-as évektől már elismert kismester megrendelői körét polgárok adták. A ház külső homlokzata az új, romantikus ízléshez igazodik, míg a belsőben az építőmester ragaszkodott a klasszicista mintákhoz. Két oldalt konzolokkal alátámasztott függőfolyosók láthatók, a földszinti félköríves nyílások mögött egykor nagy raktárak húzódtak az utcai üzletek, esetleg vendéglátóhelyek kiszolgálására. Az udvar szoros rokonságban áll a korábban bemutatott Apáczai Csere János utca 3. és az Október 6. utca házaival. (H. V.) ●







Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Osztálytársam, a fürdők ura, I. rész

Ülök volt gimnáziumi osztálytársam irodájában, a Dagály fürdő hamarosan csákány alá kerülő épületszárnyában. Az elit iskola matematika-fizika tagozatán, ahová jártunk, L ivott, cigizett, verekedett, a lányokat hajkurászta, a magamfajta sokat olvasó, magányos jó gyerek irigyelte kicsit, de nemigen volt vele kapcsolatban. Hallottam, hogy bukdácsolt a Műegyetemen (nem a képességek hiányában, hanem a sok elmulasztott előadás miatt), aztán eltűnt a szemem előtt. Most megtudtam, néhány évig a Paskál fürdőt építette. Egy ideig a 90-es választáson győztes nagy jobboldali pártban politizált, egy nagy budai kerületben alpolgármester volt, két periódusban fővárosi képviselő. Egyfelől afféle szürke eminenciás, másfelől kemény oda-mondogató – szenvedélyes ember volt, mint fiatalon is. Talán mert kis örmény vér is van benne... Az a sejtésem, hogy a mai kormánypárttal való szövetség ellen végsőkig kitartó vízmérnök végzettségű volt politikus csak azért kerülhetett erre a posztra, mert a fürdőcég 2010-ben pocsék állapotban volt, súlyos üzemi veszteségekkel. Ráadásul akkoriban az a hír járta, hogy lopnak ugyan, de ennyi veszteséghez még inkompetencia és nemtörődömség is kellett. Talán senki nem akarta ezt a nehéz posztot.

Ülök az irodájában, nagy lelkesedéssel grafikonokat mutat az egyes fürdők eredményéről, a felújítási programról. Amikor átvette, a vállalat üzemi eredménye mínusz 667 millió volt, már a következő évre plusz 47 millió, és ez évről évre emelkedett, 2015-ben az előzetes számok szerint ez már 2 milliárd. Sajnos a nyereség egy részét a főváros elveszi. Ha nem így lenne, a fejlesztések gyorsabbak lehetnének. L nem fél hitelt felvenni, általában 5 év alatt megtérül, ami jónak számít. Összesen 8 fürdőt és 4 strandot üzemeltetnek, a bevétel túlnyomó részét a Széchenyi és Gellért adják. Amelyik nem újult meg, arra kész tervek vannak. A tervek szerint utoljára a Király újul meg 2019-ben, azért hagyták későbbre, mert a török kormány hozzájárulást ígérget, és ezt nem lenne érdemes kihagyni.

Csak este jut eszembe, hogy a javuló eredmények a jelentős drágulás miatt is jöttek. Igaz, L nem kerülte meg ezt a kérdést: elmondta, hogy a két nagy fürdő vendégeinek többsége már külföldi, ők nem az árra érzékenyek, hanem az ár-érték arányra. Büszkén mesélte a Zsigmondy kártya bevezetését, ami évi 5000 forintért 50 százalékos kedvezményt biztosít a Széchenyibe és a Gellértbe. Ezt igazi win-win megoldásként említi. Ezt a kártyát olyan fürdőkre racionális kiterjeszteni, mondja, ahol a külföldiek aránya eléri az 50 százalékot. (Mármost újabb áremeléssel egybekötvé.) Nagy problémaként említi a Széchenyi és a Gellért gépészetének rémes állapotát. Büszke a Dandár fürdő és a Rudas közelmúltbeli felújítására, de nem csak amúgy általában: 200-va-lahány, illetve 180 százalékos jegyeladási eredményt mutattak.

Következik a Paskál fürdő és a Palatinus téliesítése, kis részben a főváros által fizetett amortizációból, nagyobb részben hiteltől. Az egyetlen veszteséges fürdő ma már csak a Csillaghegy. Ezen csak egy rekonstrukcióval lehet segíteni.

L nem örült annak, hogy a Dagály, ahol az iroda is van, állami tulajdonba került. Szó volt róla, hogy a hatalmas új versenyszodát majd ők üzemeltetik, de L kiszámolta, hogy ez mennyibe kerül majd, és csak akkor vállalta volna, ha beleszólhat a méretekbe. Ha nem, nem. Ebben maradtak. (L az üzemeltetést évi mínusz 1 Md eredménnyel prognosztizálta.)



Csődarab a fürdők urának irodájában

A Dagályt viszont felújítják, még a nagy verseny előtt (az idei szezon után átmenetileg bezár.) A versenyek idejére lefedik a strandot, VIP falu lesz. 2017 szeptemberében egy újonnan felújított fürdőt kapnak meg üzemeltetésre. Átadták az elkészült terveket, L nagyon reméli, hogy használják is majd a terveket. Sőt, hogy ki is fizetik.

A luxust látványosan nélkülöző irodájában egyébként van egy tárgy, ami állandóan a termálvíz erejére emlékezteti őt: mégpedig nem a gyógyító, hanem a pusztító erőre. A vizet szállító csövek megállíthatatlanul vízkövesednek. Mint ha égvyúriúk nőnének, de befelé. Le is fényképeztem a csődarabot.

Osztálytársam, a fürdők ura, II. rész

Az irodai szeánsz után felkerekedtünk és megnéztük a Gellért titkos zugait (egy régi forrás a Gellért tér alatt, alagút a Rudas és a Rác fürdő felé – ide lehet, hogy kis villanyvasút épül!) és a felújítás frissen elkészült részeit. Alig lehet ráismerni. A nagy előcsarnok gondosan restaurált festése, a szökőkút kijavított mozaikja, az eredeti formájában tündöklő női termál az uszoda egyik oldalán, a téliesített külső medence – jó élmény volt mindezt közelről látni. Láttam újonnan kialakított egyéni és páros masszázsszobákat is. (Úgy látszik vannak olyan párok, akiknek van kedvük együtt masszázsszóra menni, persze külön-külön masszörrel.) És vannak tervek a további bővítésre. A jelenlegi öltözők máshová kerülnek, további medencék létesülnek.

Az est fénypontja azonban 6 és 8 óra között a Rudas fürdő végiglátogatása volt. Kezdtük a török fürdőben (ott az oszlopok közötti vasrudakat cserélték nemrég), aztán megnéztük a 19. századi részt és végül elidőztünk a másfél éve elkészült 21. századi szárnyban, amit a régi palackozó helyére építettek. Voltunk gőzkamrában, forró vízben, jéghideg vízben, házigazdám jéggel is bedörzsölte magát (én itt húztam meg a határt). A modern rész valóságos anyagkavalkád, a több helyre is beépített, változó színű Zsolnay-ivókutak jelentik az összeköttetést a régebbi épü-

letszárnyakkal. A földszinti medencék felett felkerestük az éttermet (kaptunk fehér köntöst), aztán felmentünk a tetőre, és ott megmártóztunk a szabadtéri medencében.

Ennek a tetején van egy érdekes, kupola alakú vasszerkezet, a kupolából csak a bordák vannak meg – ez messziről jelzi, hogy van itt valami fontos. Mínusz 5 fok lehetett, különös élmény a város fényeit látni, az Országháztól a Nemzeti Színházig minden nagyon szép és kivehető. A túrát a Szaunavilág nevű részben fejeztük be, itt lepedőt kaptunk. Osztálytársamat lépten-nyomon felismerték a vendégek. Hogy lehet ez? – kérdeztem. Hát mert évente van törzsrendég-találkozó... Az új részben bizonyos dolgokat úgy építettünk meg, ahogy a vendégek szerették volna. Milyen jó lehet itt nyáron...

Sajnos a több személyes ingyen bérletet néhány hét múlva vissza kell adnom. Csak azért kaptam, hogy járjam végig az összes fürdőt. Mert a Budapest Könyvben a leírások még a fürdőforradalom előtti állapotot mutatták. Ami a romkocsmák és a gasztföradalom mellett Budapest harmadik vonzereje lett.

Az epiteszforum.hu-n a fürdő tervezője érdekesen számol be a tervezés és építés dilemmáiról, itt: <http://epiteszfo->

rum.hu/varosnezes-furdoruhaban-rudas-furdo-deli-szarny-atepitese.

Az éttermi részt szerkezetkészben adták át a 10 évre bérlő cégnek – az eredmény, úgy tűnik, elmaradt az építész várakozásától: „Az étterem bérlője és választott építésze által megfogalmazott, kommersz, semmihez sem köthető belsőépítészet, a szín- és fénykezelés, a formai megoldások (...) érthetetlenek számunkra. (...) Mindamellelt, hogy őszintén drukkolunk az étterem üzleti sikeréért, a megvalósult étterembelső egy óriási kihagyott lehetőségként vagyunk kénytelenek tudomásul venni.” (A Rudas fürdő új, déli szárnyát tervezte Vékony Péter, belsőépítész Medveczky Kazimir, megrendelő Szőke László vezérigazgató).

VoxPopuli: Mosolygós esete a Rudassal

Megmutattam, amit a Rudasról írtam Mosolygós-nak, a Nagy Budapest Törzsasztal lelkes tagjának, lapunk Facebook oldala szerkesztőjének, „Közép-Európa legfiatalosabb nyugdíjas hölgyének”. Tudtam róla, hogy testi nyavalyái miatt sokat jár fürdőbe. Ezt a kommentárt fűzte hozzá:

„Ismert okokból elég gyakran járok vízes létesítményekbe. A múlt nyáron megnéztem az új Rudast is. Engem sajnos

nem vitt körül senki. De jó is lett volna! Iszonyatosan drága lett volna, ha mindenhova be akartam volna menni, így csak a hagyományos uszodába vettem jegyet. Úgy döntöttem, hogy nem fogok ide járni úszni, mert:

1) Nem szeretem a koedukált öltözőket. Nem biztos, hogy szekrényt egy öltözőfülke környékén találsz. Ilyenkor mindenféle cuccoddal hurcolkothatsz oda-vissza, miközben csukogathatod a szekrényedet. Még nem tudok elég fesztelenül a tükör előtt mindenfélézni, hajszárítani stb., ha nem csak nők vannak. Én bajom.

2) A közös öltöző és az úszómedence nagyon távol van egymástól, különféle szintek között kell bókászni, nem beszélve a lépcsőkről. Valahol a mozgássérülteknek van egy lift, nem próbáltam ki.

Maradok a jó öreg Kondorosi úti uszodánál (múlt nyáron felújították, még most sincs teljesen befejezve, a nagyközönség tájékoztatása elképesztően rossz). A nyugdíjas jegy csak 1 300 Ft, bérlettel 10 alkalom 11 000 Ft. Sajnos még mindig nem lehet kártyával fizetni. De van külön női öltöző és a szekrényem előtt motozhatok. A padló télen langyos. Igaz, hogy hétköznap az iskolások miatt kevesebb sávon lehet úszni, de még így is előfordul, ha jó időt fogok ki, egyedül úszom egy sávon, legfeljebb ketten. A Rudasban nem tudtam érdemlegesen úszni, olyan sokan voltak, biztos jobb időszakot is ki lehet fogni.”

Szóban még hozzáfűzte, hogy tudja, milyen kötöttségek közepette kellett a fürdőt újjáépíteni, és hogy milyen jó, hogy Budapesten ekkora a fürdőválaszték – ez a budapestiek nagy luxusa.

Én még azt fűzöm hozzá, hogy a Rudas ingyenségei valóban nagyon drágák, és ezt inkább a külföldiek engedhetik meg maguknak. De ha elterjed a híre (sok más budapesti újdonsággal együtt), akkor több turista jön Budapestre, több lesz az adóbevétel, munkaalkalom – és az jobb lesz minden társadalmi helyzetű városlakónak. Annak is, akinek nem telik arra, hogy ide járjon.

Ha a felújítás után alacsonyán tartották volna az árakat, akkor veszteség keletkezne, amit pénzéből kellene pótolni – azok pénzéből, akik esetleg egyáltalán nem járnak fürdőbe. Ráadásul növekedne a zsúfoltság. Ami hétvégén, ahogy tudni lehet – már így is szinte elviselhetetlen. ●



Zsítva Tibor felvétele (az epiteszforum.hu szíves engedélyével)

ÁTJÁRÓ

Járt utat a járatlanért?

Somogyi Krisztina

Nem szükséges szakembernek lenni ahhoz, hogy elgondolkodjunk a város pulzáló, változó karakteréről, a benne létrejövő vagy megakadó mozgásokról. Elég beülni az autóba vagy buszra szállni, hogy benne legyünk a helyzet sűrűjében. A város működésének megértéséhez és jól működő tervek készítéséhez azonban komoly szaktudásokra, különböző tudományok, szempontok és szereplők együttműködésére lenne szükség. Az összefüggéseket kereső vitákra és beszélgetésekre azonban csak ritkán kerül sor. A Budapesti Építész Kamara ezen kívánt változtatni.



Összeköt, de egyben el is választ: az Alkotás utca által elmetszett budai belváros felülnézetű képe

A változó városról elindított fórum aporója egy korábbi beszélgetés, amelyet *Bálint Imre* kamarai elnök és *Pokorni Zoltán*, a XII. kerület polgármestere folytatott az agglomerációból érkező, megnövekedett autós forgalomról. A Budakeszi és Budaörsi utak dugói sokak életét keserítik meg, a menekülő utak behálózják a Hegyvidéket, korábban nyugodt lakónegyedek életét kavarva fel ezzel.

Belső feszültségek?

A FUGA-ban szervezett esemény nyitóelőadásában a polgármester a tágabb összefüggések elemzésével indított. A helyiek élete és a fizikai adottságok közötti kapcsolatról beszélt, így a jelentős számú idős (gyakran 80 év feletti) lakó sajátos köztérhasználatáról, az éppen épülő új városközpont gyalogosbarát megoldásairól, a meglepően sok óvodásról, iskolás-

ról, majd a mindenkit érintő közlekedési problémákról.

„Városi összefüggéseiben szükséges néznie a problémát!” – jelezte Bálint Imre, számos város léptékű terv készítője. „A XII. kerület is a pesti belvárosban kialakult helyzet szenvedő alanya, hiszen a szuburbanizált területekhez köthető reggeli és délutáni átöblítés többek között rajta keresztül valósul meg. A helyzet okainak a

megértéséhez vissza kell lépni az időben. A 60-as években a főváros közlekedése még korszerűnek volt mondható. A nehézséget az hozta, hogy az újjáépítéskor a város belső kerületeibe is kerültek komoly ipari fejlesztések, a vidékről főláramló munkásoknak pedig az 50-es évek végétől előregyártott technológiákkal – blokkal, panellel, kis panellel – nagy lakótelepek épültek. Ezek a helyek akkoriban vonzották a lakókat. Várostervezőként mi még tanultuk a szomszédsági egység ideáját, a lakóknak mozgáskörzeten belül teljes szolgáltatást kellett kapniuk, bölcsőde, óvoda, iskola, egészségügyi ellátás, kereskedelmi egység épült 5–800 méternyi, gyaloglási körzeten belül. A 60-as évek derekától indult be egy kemény belső mozgás a kerületek között, de még jellemzően nem autó használatával. A főváros lépésről-lépésre nőtte ki saját kerekeit. A helyzetet elésítette a privatizáció, amely számos helyi szolgáltatást tönkretett, és a rendszerváltozás után a lakások megvásárlásának igen kedvező lehetősége teljesen megváltoztatta a történeti belváros tulajdonosi körét. Az idős lakosságra nagy terhet rótt az addigra leromlott állagú épületállomány karbantartása, a költségek fizetése, a családok fiataljai pedig nem belvárosi környezetben szerettek volna élni. Ők szivárogtak ki elsőként a fővárosból. Mára a történeti belváros erősen öregszik, és jelentős a népességvesztés is ezeken a helyeken. Gond van a pesti belváros épületeivel. A várost újra kellene gondolni. Nagy összefogással, kormányzati akarattal együtt lenne fontos komplex módon beavatkozni” – hangsúlyozta a kamara elnöke.

A környezet védelme?

A Hegyvidék polgármestere Jan Gehl nevű dán építész-urbanistát idézve az „élhető város” gondolatát értelmezte, így a „gyalogos kontra autós” kérdésben a kerület belső részein az előbbieket elsőbbséggel mellett érvelt. Szabó-Kalmár Évának és Hapszné Tarcsfalvi Eszternek, a kerület Városrendezési és Főépítési Irodája két vezetőjének az előadásából kiderült, a Böszörményi út felújításának tervezése során nem a gyalogos lép majd le és fel az átkelésnél: az autókknak kell majd szintet váltaniuk. Pokorni Zoltán az agglomerációból érkező forgalom kapcsán jelezte, hogy számos irányban keresik a megoldást és ehhez a partnereket. „A város szélén vagyunk, a budai hegyekben, talán ez a legnagyobb értéke a kerületnek. Közel 40 százalék a zöldfelület aránya, tízszerese-

se a budapesti átlagnak. Ez adottság, amit örököltünk, de fontosnak gondoljuk és megőriztük. A térkép árulkodó, a Hegyvidék kerülethatára a mi oldalunkról erdő, Budakeszin házak népesítik be a hegyet. A vidék már fölette a maga zöld felületét, a főváros óvja a hatalmas, közel 600 hektáros erdőt, amelynek a fele került át a kezelésünkbe a Normafa program részeként. A környezet védelme fontos a számunkra, de kérdés, hogy mi ennek a legjobb módja. A Budakeszi úton kialakuló dugókat látva az a véleményünk, hogy az autókat a főváros határán kívül kellene megfogni, Budapestnek érdemes lenne telket vásárolnia parkolónak Nagykovácsiban, Hűvösvölgyben vagy Budakeszin. Ez azonban csak az egyik fele a megoldásnak, jó tömegközlekedést is kell biztosítani. Nem alternatíva, ha a busz ugyanúgy 40 percet áll a dugóban, mint az autó, ha azonban védett sávban suhanna be 10–12 perc alatt a Széll Kálmán térre, akkor az már valódi ajánlat. A budakeszi erdőt azonban a hatóság védi, és nem ad négy métert az út szélesítésére a természetvédelmi terület kárára. Mert erdőt csökkenteni nem lehet. Ezért autók ezrei reggel és este 50 percen át nyomják ki magukból a füstöt a védett erdőbe. Mi szolgálja a természet ügyét?” – szólította meg a polgármester a teremben lévő közlekedési, várostervezési, településfejlesztési, építészeti és egyéb szakembereket.

Miért nem maradunk otthon?

Pej Kálmán építőmérnök számára az elsődleges kérdés, hogy miért alakul ki a helyváltoztatás igénye. „Minket, közlekedéstervezőket elgondolkodtat, hogy az utak

kapacitását érdemes-e növelni, vagy visszafordítani egyes folyamatokat, így elősegíteni, hogy az emberek többet maradjanak a lakókörnyezetükben. Erre persze okot is kell szolgáltatni. A forgalom megosztása is fontos, és az is, hogy az emberek a közlekedésről tudatosabban gondolkodjanak. Ma a szokásos döntések a jellemzőek, jobb lenne, ha a használók a lehetőségek közül az okos, azaz arányos, gazdaságos, környezettudatos és egészséges megoldásokat választanának ki. Életmód-, település- és közlekedés-szervezési változtatásra egyaránt szükség lenne.

Budakeszi közlekedésfejlesztési koncepciójának készítésekor mi is azt javasoltuk, hogy a főváros határán kívül, a szennyvíztisztító telepnél hozzunk létre intermodális központot. Egy gyors buszsávra tettünk javaslatot, mert a csapadékelvezető árkok lefedésével három sáv még a természetvédelmi területen át is kialakítható. Reggel a gyors busz befelé hozná az utasokat, délután pedig Budakeszi irányába. Budaörs irányból kötőpályás eszközre készült felmérés, de ez a költséghatékonysági elemzésen megbukott. Ott a telekcsik előnyben részesítésével lenne érdemes foglalkozni. Madridban a városba bevezető gyorsforgalmi úton külön sáv segíti az autóbuszokat és az olyan személygépkocsikat, amikben legalább 3 ember ül. Ezt persze szigorúan ellenőrzik. Egy ilyen megoldás összefogásra ösztökél, szemléletváltásra készítet. Szomorú, hogy manapság hiányzik az innováció a közlekedéstervezésben. Nincsenek pályázatok, pedig ötletekre, kreatív megoldásokra mindig szükség van.” – hangsúlyozta a szakember.

A Hegyvidéken a zöldfelület aránya 40 százalék, ez tízszerese a budapesti átlagnak



Megölelni a hegyet?

Molnár László, aki 20 évig volt a FŐMTERV igazgatója, a közösségi tereken szerzett élményről és a városban lezajló folyamatok harmonizálásáról szólt. A jelenlegi probléma egyik okát abban látja, hogy jellemzően lokális megoldásokra koncentrált a főváros. Példaként a Széll Kálmán tér fejlesztését említette, amely bár bizonyosan jelentős előrelépés a korábbi állapothoz képest, mégsem ideális, hiszen nem old meg komplex közlekedési helyzeteket. A neves közlekedésmérnök szerint a forgalmat e központi tértől távolabb kellett volna megfogni, például a 2-es metró meghosszabbításával a Pasarét közelében lévő katonai akadémiáig. *„A kompaktság elve fontos lenne a városban, az utazásokat csökkentő, kis távolságokat preferáló város-tervezési irányelv az utóbbi 25 év minden város-tervezési koncepciójában megjelent. A Budapesten zajló folyamatok mégis az ellenkezőjét mutatják, a város lépényszerűen szétterült. Nincsen harmónia a különböző tevékenységek és funkciók között, ez a feszültség csapódik le a közlekedésben. Két szempontból is hátrébb kell lépniünk: elsőként is nem közvetlenül a közlekedést kell tervezniünk, hanem arra kell törekedniünk, hogy értsük az emberek életvitelét. A közlekedés ezt kell hogy szolgálja. Ma jóval nagyobb az igény a mobilitásra, mint pár évtizede. Bevásárolni a szuburbiaiba járunk, megváltozott a munkahelyi struktúra, sok új tényező van. A közlekedésnek ezt kell követnie. A másik rossz gyakorlat a fejlesztések lokális jellege. A közlekedés hálózati rendszerben működik, fontos lenne a problémákat globálisabban kezelni. De ma a kerületek egymásra tolják át a problémáikat, például utak lezárásával.”* A mostanság megjelölt fővárosi fejlesztési zónák, így a vizes VB, a Liget vagy az esetleges Olimpia helyszínei kapcsán Molnár sürgetőnek nevezte a belvárosra nehezedő közlekedési terhelés szétosztását. *„Sokat vitatkoztunk a Hamzsabégi út fejlesztéséről, markáns elvezetést javasolva még a BAH csomópont előtt. Ez, úgy tűnik, nem valósul meg. A felmerülő Olimpia kapcsán érvelünk egy új körvasúti körút terve mellett, hogy a budai oldalról érkező autósok esélyt kapjanak alternatív útvonalak választására, tehát ne kelljen kizárólag a BAH csomópont – Erzsébet híd vonalon közlekedni. A dugódíj bevezetése is át fogja rajzolni a közlekedést. Az Alkotás utca – Margit körút a határvo-nal, aki nem akar majd fizetős zónába jutni, az egyetlen lyukon, a Villányi úton, a*



BAH csomópont: Buda egyik legforgalmasabb közlekedési csomópontja egy nyugodt pillanatban

vasút alatt tud elmenekülni a Rákóczi híd irányába. Ezt orvosolni kell, ott már ma is nagy dugó van.” A korábban hiányolt innovatív felvetésekből Molnár többet is felvillantott, így a Zsámbéki-medencében a vonat fejlesztése komoly lehetőség. *„A hegyeshalmi vonalra az egyik oldalról, az esztergomi vonalra Solymár érintésével, a másik oldalról, Budakeszi északkeleti oldala felől lehetne rákötni. Megölelhetnénk a hegyvidéket a vasúttal két oldalról – szerintem versenyképes alternatíva. Felmerülhet a fogaskerekű meghosszabbítása Budakeszire, de a villamos alagútban történő átvezetésén is gondolkodhatunk. Ezek mind lehetőségek arra, hogy csökkenjen az autós forgalom.”*

Szomszédsági viszonyok?

Beleznay Éva város-tervező építész, aki 2006 novemberétől a Főépítészeti Iroda vezetőjeként, majd Budapest megbízott főépítészeként dolgozott, a Hegyvidék helyi problémáira reflektálva elvi modelleket és jó példákat mutatott be. *„Bécs, Koppenhága és Barcelona fejlesztésében közös, hogy a helyieknek akartak jól élhető helyeket teremteni. Nem a turistáknak! Kis léptékű beavatkozásokkal javították a lakók körében a helyi elkötelezettséget, az identitást. Jan Gehl Koppenhágában 1968-ban vetette fel az ötletet, hogy az emberek az utcán szeretnek találkozni, ezt kell elősegíteni. A városvezetés elsőre nem értette őt, hisz sokat esik az eső, hűvös van – úgy hitték, az embereket nem lehet rávenni arra, hogy biciklizzenek, sétáljanak. Mára bebizonyosodott az ellenkezője.”*

A sétálás kapcsán persze elkerülhetetlen, hogy legyenek városközpontok. A Hegyvidéken ez nem természetes adottság. *„A fenntarthatóság miatt a többközpontú rendszereket preferáljuk. Alain Bertaud »Urban Village« felvetése a város-tervezők álma. A cél itt az lenne, hogy az emberek ott lakjanak, ahol dolgoznak, és ott töltsék el a szabadidejüket is. Álom helyzet, de ritkán megvalósítható. Howard »a jövő kertvárosai« felvetésében azt javasolta, hogy a kitelepült városrészekben is meg kell teremteni a helyi izgalmat, a helyi kötődést erősíteni iskolákkal, közterekkel, helyi attrakciókkal. Az elmúlt időben számos integrált fejlesztési stratégiát olvastam, ez a szándék általában megjelenik. Kivéve Budakeszin, ahol furcsa volt azzal szembesülni, hogy nekik nem céljuk helyi identitás megteremtése, örömmel járnak be »attrakciókért« Budapestre. Sokat emlegetjük a Perry-féle szomszédsági modellt is. A családok életében fontos időszak, amikor a gyerekek felnőnek, ehhez gyalog bejárható lakókörnyezetet társít, központjában az iskolával. Nagy-Budapest 1948-as fejlesztési tervében ez a modell szerepelt, a szomszédsági egységeket megpróbálták meghatározni. Egyedülálló volt a világon, hogy ezek helyi építészeti és egyben identitás-körzetek is voltak, nemcsak szolgáltatási egységekre szervezett lakókörzetek. Egy-egy ilyen egység egyszerűsége mind karaktert is jelentett. Érdekes, hogy a 21. század első éveiben ezek a kerületeknél kisebb városrészek azok, amelyekkel az emberek azonosulnak. Ez a Hegyvidékre is igaz.”*



MOM Bevásárlóközpont, Alkotás Point irodaházak, és MOM sportcentrum az Alkotás utca mentén



Új hangsúlyok a Böszörményi úti Hegyvidéki Önkormányzat mellett. Terv: Platinium Group Kft.

Beköltözne?

A kompaktság, a hálózatosság és a szomszédsági viszonyok a városi mobilitással foglalkozó konferencia kiemelkedő fogalmai voltak. Kocsis János Balázs városszociológus, a Társadalmi és Térbeli Kutatások Központjának tagja is egyetértett azzal, hogy a helykötődés és identitás kisebb egységekre értelmezhető. „A Hegyvidéket 1930-ban választották le az I. kerületről, valójában 1940-ben lett egészen önálló. A történeti városközpont a mai kerület határain túl van, leválasztja róla a széles Alkotás utca és a Déli pályaudvar. Ugyanakkor a Hegyvidék Böszörményi úti része mégis csak központ, a beköltözők célpontja is lehet. A gazdaság globalizálódásának sajátos, új következménye, hogy a központi helyek szerepe felértékelődik. Cégek költöznek a

szuburbiából vissza! 20–25 évvel ezelőtt azt gondoltuk, hogy éppen az ellenkezője fog történni, a cégek mind külső zónában lesznek, mert a hely nem értékes. Kiderült, hogy azért, mert közel vannak a szolgáltatások, jó a közlekedés, vannak vendéglők, boltok, és fontos a környezet megjelenése is. A másik trend a »második demográfiai átmenetnek« nevezett átalakulás. A felsőoktatás tömegessé vált, és drasztikusan kitolódik az első gyermekvállalás időpontja. Megjelent egy olyan 25–35 éves réteg, amelynek sok elkölthető jövedelme van, és nem akar kiköltözni, mert a szuburbiában unná magát. Ez is felértékeli a belső helyeket. Végül létezik egy harmadik réteg is, amely gyermekvállalás után sem akar külvárosba kiköltözni: ha nem is a magban szeretne élni, hanem kijebb, de városi kör-

nyezetben. A Gesztenyés kert környékén jól látni ennek a rétegnek a megjelenését. A belső kerületek vonzását emeli a műemléki jelleg, a kreatív fiatalok számára nemcsak a szolgáltatások 24 órás megléte, de a közterek és a házak minősége is lényeges.”

A város és a mobilitás kérdéskörében tehát a szociológus számára az ingázás és a szétterjeszkedő főváros jelensége mellett már látszik a belső kerületek felé irányulás és a kompaktságra való törekvés. A KSH adataiból mindez úgy olvasható ki, hogy bár a Hegyvidék lakossága hatvan ezer fő körül stabilizálódni látszik, ezen belül az idősek és a 0–5 évesek aránya nő. Ezt a szociológus az idősek helykötődésével és a belső kerületek iránti igény előbb említett megnövekedésével magyarázza. Dinamikus kapcsolat van tehát a város és a szuburbia között.

Szép új világ?

Hogy mit hoz a jövő? A résztvevők közül mindenkit foglalkoztatott a dugódíj vagy a Déli pályaudvar – MÁV-területek bizonytalansága. Molnár László az e-autók várható elszaporodásán is elgondolkodott. „A Jedlik Ányos tervben 2020-ra a summa autók 1,5 százaléka e-autó, ami hatalmas szám. A PWC csinált erről tanulmányt, ők 45 000–180 000 közé teszik az e-autók számát 2020-ra. Az e-autó nem bocsát ki káros gázt és hangtalan, ezért születtek már a vásárlást ösztönző döntések, többek között adókedvezmény, ingyen parkolás és a buszsáv használatának lehetősége is felmerült. Elsőként a XII. és II. kerületi lakosok lesznek azok, akik ilyen autót vesznek majd, de csak városi használatra, tehát feltehetően tartanak majd hagyományos gépkocsit is országutakra. Vajon hol fognak állni a többlet autók a kerületben? És milyen terhelést jelentenek a közutakra?” – vetítette elénk a jövő új közlekedési problémáját a szakember.

Az Átjáró – Konferencia a változó városról címmel elindított közös gondolkodás legfontosabb eredménye éppen a távlatok, a nagyobb összefüggések és szinergiák keresése volt. Ahogyan Bálint Imre fogalmazott: „A városról való gondolkodás olyan, mint a gyereknevelés: az eredmények nem ma és nem holnap látszanak, hanem évtizedek múltán. Most azon kell gondolkodjunk, hogy hosszabb távon hogyan lesz majd újra élhető a főváros immáron a 21. század elvárásainak megfelelően. Ehhez azonban széles körben lefolytatott szakmai beszélgetésekre van elsőként szükség.” ●



TERESEDÉS

Mária téri rímtett

szöveg: Csontó Sándor, fotó: Sebestyén László

Láthatóan és szerencsésen egyben maradt a városnak ez a szeglete. Békés, budai, polgári ernyedtség sugárzik a teret ölelő homlokzatokról, persze ezt csak a pesti panelproli vágyakozása mondatja velem. Pedig tény, hogy itt egyenesebb a derék, fényesebb a láncnál a kard, és a fák is az ég felé nőnek. Kőrisek és juharok. Ez maga a vízvárosi időtlenség.

Laczkfi János: Mária tér-blues (részlet)

„Az úgy volt, hogy mentem a Mária téren,
de nem mint most, hanem mint akkor régen,
az utcalámpa afféle rendőr, sötét tömeget
oszlát:
fénybombák könnygáza, fénykévék gumibotoknak,
akkoriban egy kerületi lapocskát szerkesztettem,
élesebbek voltak a pixelek szememben,
és lapzártakor gyakorta éjszakáztam
egy közeli házban, székre rogyva,
míg el nem készült a következő korrek-
túraoldal...”

Az úgy volt, hogy témára leltem a Mária téren, és lerogytam egy székre az oszlop-
nak srégen. Szerettem volna magam körül
magányt, csendet, a játszótéren zsvaj,
az iskolában csengő csengett. Szerettem
volna most tényleg kettesben maradni:
én és a gondolataim, Mária és a kiseded.
Szorít a pénztárca, s a lapzártta, cikket
kell ma adni. Hogy ebből rosszul élek?
– már a feltevés is sértés, mert számomra
Budapest irodalmi kérdés.

Nem most, hanem akkor régen sokat
vártam egy lányra a leharcolt játszóté-
ren. Kilenc hónap után kért meg a Kin-
ga, mennék fel hozzájuk, mert megállt az

inga. A feles ütős. S hogy felhúznám-e?
Nem volt terhes a várakozás, inkább édes
minden perce, amíg fel nem tűnt a boltí-
ves kapuban szőkesége. Álmodozás és
szemlélődés, közben ezzel telt az idő,
amely foglalatosság igencsak próbára
tevő. Felelősségteljes munka, mert a né-
zés egyben beleegyezés és tudomásulvé-
tel, öntudatlan elfogadása a pillanatnak.
Annak a milliárdnyinak, ami az életút
alatt adódik. Csak az ember sajátja, itt
és most. És ez általában lehívható, meg-
idézhető, sőt bármikor magától és kérde-
zés nélkül is beugrik. És ez nem mindig
jó. Például ilyenek: színes szoknya, sze-
möldökív, málló vakolat, ásító kollégis-



Sebestyén László camera obscura felvétele

ta, vaksi kirakat, meleg hullám, balkon szép kilátással és ávizsillat, nem, inkább tömjén. Nem lehet büntetlenül csak úgy tekintgetni mindenfelé. És nem érdemes hadakozni sem ellene, hiszen ez egy természetes állapot. Csak az egyensúlyra figyeljünk, a kifelé és a befelé nézés harmóniájára. Ez fontos és persze ne feledjük el néha a pozíciót, a nézőpontváltást. A meglepetés borítékolható!

Vegyük példának okáért ezt az oszlopot, ami természetesen nem itt állt, hanem 1828-ig a Bomba, azaz Batthány téren. Az istenfélő vízivárosi polgárok emeltették a pestisjárványtól való félelmükben és engesztelésül, hogy a templomok bezárása idején legyen hol és kihez imádkozniuk. *Hörger Antal* Máriaja eredetileg *Nepomuki Sz. János* és *Sienai Sz. Katalin* társaságát élvezte. Negyed század után elmállottak, s újra kellett faragtatni 1749-ben. A Szűzanya már magányosan került ide, a valamikori Három balta ház előtti placca. A háborúban megsérült, és tíz év múltán támadt fel harmadszorra. Most már részben tudható, ami ma nem látható!

Szóval akkor régen felmentem a lakásba. A nagypapa a füles fotelba süppedve

tévezett, fején egy hatalmas fülhallgató. Teniszt nézett – ez volt a kedvenc műsora –, s közben jobbra-balra ingatta magát, követve a labda ívét és hallgatva suhogását. A lány kedvesen mosolygott és széttárta karjait. Ott piszmogtam az órával – sose láttam ekkorát –, amikor a tata váratlanul felkiáltott: – Out! Abban a pillanatban túlhúztam a rugót. Ez a szolid, ónémet stílus megbújó szerkezet beadta a kulcsot. Lezadtam rögvést, mint aki három szetten van túl, a javítás rám hárul. Hová, hogyan, mennyiért? Hatezer volt a bérem a Közgáz közművelődési titkárságán és egy macskát is el kellett tartanom. De a Jóisten rám mosolygott – nem utoljára az életben –, mert az emlékoszloppal szemben dolgozott *Hári Antal* órásmester parányi műhelyében. Magamhoz öleltem a természetes jószágot, az ajtón épp kifértünk. Hanem azt az ötven lépést megtenni az utcán lehetetlen vállalkozásnak tűnt. Ekkor jött a mentő ötlet: a szomszéd masszív, nagykerékű babakocsija a gangon pihent. Gyöngegden ráfektettem, s bár kilógott majd a fele, így már Anti bácsi varázslatos kezei között néhány nap alatt meggyógyult a családi erekle.

A megbecsült szakember már több mint negyven esztendeje, még ma is szolgálja a vízivárosiakat, budai és a Dunán túli kuncsaftokat. Úgy látszik, nála az idő is lassabban telik. (Még jó, ha javítás közben kicsit visszaporgeti a mutatót!) Meséli, még diákkorában a testvéreinek segített szerelni, s mivel egyetemre nem járhatott, így ráragadt a mesterség. Örömmel mutatja be átmenetileg befogadott és meggyógyított teremtményeit. És büszke arra, hogy a mellette levő helyiségben gyermekei egyedi ékszerkészítő műhelyt nyitottak. No, és a nemrégiben átadott tüneményes játszóparkra az iskola mellett – ide az unokák járnak –, ami vidámsággal töltötte be az alig 1700 négyzetmétert. Ez politikusnak fűnyírásnál hatalmas, vízszereelőnek gazdálkodás céljára édeskevény. De pont elég Egérvárosnak és főszereplőjének, Rumininek (*Berg Judit*) a birodalmához, önfeledt szórakozást nyújtva az alig tipegők és sulis fecsegők számára. Rossz idő esetén, meg amúgy is, a Pillók cukrászda és a Könyvhalom antikvárium kínál menedéket a családoknak, lelki vigaszt Mária és gyermeke adhat. Csak kérni kell. Még több játszóteret a városba! ●

Mágnás Elza születése és halála

Merényi-Metzger Gábor

Január 10-én zárta be kapuit a Kiscelli Múzeum Holttest az utazókosárban – A Mágnás Elza-rejtély című remek időszaki kiállítása, amely Budapest egyik legismertebb örömlányának, az 1914-ben meggyilkolt, majd a Dunába dobott *Mágnás Elzának* az emlékét idézte fel.

A tavaly június 11-én megnyílt tárlattal kapcsolatban fel kell hívnunk a figyelmet egy 2014-ben *Perényi Roland* szerkesztésében megjelent könyvre, amely ugyanazt a címet viselte, mint a kiállítás. Szerzői az első világháború előtti Magyarország egyik legismertebb és egyben legszörnyűbb bűnesetét és annak utóéletét dolgozták fel.

De mi volt maga a bűntett? Nos, 1914. január 9-én *Kóbori Rózsi* házvezetőnő és szeretője, *Nick Gusztáv* állástalan péksegéd nyereségvágytól vezérelve meggyilkolta Rózsi munkaadóját, Mágnás Elzát Fő utca 76. szám alatt lévő lakásában. Kóbori tervének megfelelően Nick egy törölközővel megfojtotta a fürdőszobából kilépő asszonyt, majd a testét egy utazókosárba gyömöszölve azt ketten a Duna vízébe vetették. Másnap, 1914. január 10-én azonban a folyó partra vetette a kosarat a Margit (a mai Angelo Rotta) rakpartnál, ahol is két kocsis megtalálta. A hatóságoknak kellett pár nap a holttest beazonosításhoz, mivel mindössze egy hálóing volt rajta. Munkájukat azonban megkönnyítette, hogy a halott feltűnően

szép külsejű, ápolt körmű, szőkére festett hajú nő volt.

Miután 1914. január 15-én fény derült a személyazonosságára, hamarosan le tartóztatták az elkövetőket, akik végül beismerték a tetteket. A házvezetőnőt és szeretőjét először kötél általi halálra, majd életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. (Kóbori Rózsi 1926-ban a márianosztrai börtönben, Nick Gusztáv pedig – miután 1929-ben szabadlábra helyezték – Budapesten, az 1970-es években hunyt el.) E háborzongató, mondhatni addig példa nélküli bűneset annyira közismert lett Magyarországon, hogy a korabeli sajtó szinte csak ezzel az ügygel foglalkozott. A szörnyű gyilkosság megihlette – többek között – *Ady Endrét* és *Krúdy Gyulát* is.

A 102 esztendővel ezelőtt történt bűncselekmény „főszereplőjének”, azaz magának az áldozatnak eddig ismeretlenek voltak a pontos életrajzi adatai. Ezért vállalkoztam arra, hogy megkeressem Mágnás Elza, polgári nevén, *Turcsányi Emília* néven (vagy más forrásokban *Erzsébetnek*) hívtasszony születési (illetve Magyarországon 1895-ig, a polgári anyakönyvezetés bevezetéséig keresztelési) és halotti anyakönyvi bejegyzéseit. Kutatásaimat siker koronázta, és így, az alábbiakban megjelenhetnek az áldozat életének legfontosabb dokumentumai, a kezdetnek és a végnek, azaz születésé-



nek és halálának leghitelesebb, hivatalos forrásai.

Mágnás Elza latin nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzését Szlovákiában, a Nyitra Megyei Levéltárban (Štátny archív v Nitre), a pecenicei római katolikus egyház matrikuláiban (Zbierka cirkevnych

Folyószám			Az elhalt					Az elhalálozás helye, ha az elhalálozás nem az elhalt lakásán történt		A halál oka
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
277	1914. febr. 4.	1914. jan. 9. d. 11-12. 10.óra	Turcsányi Emília Mágnásné magáné Budapest II. Margit rakpart 46	római	33 éves	—	németi, Turcsány Szlovén Zsuzsa Mária	—	megfojtás fuladás	

matrik. Rímsko-katolícky farský úrad Pečenice. Inv. č. 955. Fol. 124.) találtam meg. A dokumentumból megtudhatjuk, hogy „Stephanus Turcsan” római katolikus vallású molnár és a szintén római katolikus vallású „Maria Zwara” törvényes lánygyermeké, Emilia Magdalena 1880. július 17-én született a pecsenicei plébánia malmában, és 1880. július 22-én nyerte el a keresztség szentségét a helyi plébánia-templomban. Keresztszülei az alsó-győrödi Sáfár Franciscus és a felső-prandorfi Farkas Emilia voltak, a keresztség szentségét pedig Ernestus Zlatnyánszky, a helyi plébános szolgáltatta ki a gyermeknek.

A fentebb idézet forrásból kiderül tehát, hogy a Mágnás Elza vezetékneve nem Turcsányi, hanem Turcsán volt, születési helye pedig – mint ahogy az a 2014-ben megjelent dokumentumkötetben is szerepel – nem a Hont vármegyei Bát (ma a szlovákiai Bátovca), hanem a tőle három kilométernyire fekvő Pecse-

nic (1891-től Hontbesenyő, ma Pečenice) község. Továbbá hogy az apa, Turcsány István nem „a legalsóbb néposztályból jött” – mint ahogy azt eddig tudtuk –, hanem a plébánia vízimalmának a molnára, azaz a falu megbecsült mesterem-bere volt.

A másik dokumentum Mágnás Elza halotti anyakönyvi bejegyzése, amelyet Budapest Főváros Levéltárában, a II. kerület anyakönyveiben (XXXIII. 1. a. Az állami anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye. Budapest, II. kerület. Halotti anyakönyvek. 277/1914. fsz.) leltem meg.

Ezen – újabb adatokat ugyan nem tartalmazó – dokumentum szó szerint így szól.

Folyószám:	277.
A bejegyzés ideje:	1914. febr. 4.
Az elhalálozás ideje:	1914. jan. 9. du.1/2 10 óra

Az elhalt családi és utóneve, állása (foglalkozása), lakhelye:	Turcsán Emilia Magdolna magánzó Budapest II. Margit rakpart 46.
Az elhalt vallása:	r. kath.
Az elhalt életkora:	33 éves
Az elhalt házastársának családi és utóneve:	---
Az elhalt szüleinek családi és utóneve:	néhai Turcsán István Zvara Mária
Az elhalálozás helye, ha az elhalálozás nem az elhalt lakásán történt:	---
A halál oka:	megfojtás, fulladás
Bejelentő:	Zvara Mihály sk. V. Csáki u 19.
Anyakönyvvezető:	Godán István sk. anyakönyvvezető h.



VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Mátyás B. Ferenc

Dagerrotípia

ablakomat nincs
miért kitárni
a szomszédok is
szegény emberek
szívverésem olykor
könnyet köpül
s csak hüledezhetek
mint örömfelejtő ostoba
hozott-e valahova sorsom
vagy pusztán sehova -

igaz
utcánk aszfaltozott
minden kerítés mögött
címeztek laknak
havonta jár a postás
amíg csak meg nem halnak
estéknént könnyű lányok
vonulnak mint tavaszi illatok
hajnalra haza lengenek
akár a sóhajok -

szélirányból
fekete por pereg
teraszomon akaratlanul
kokszot termelek
csak vágott virág
él itt ünnep/másnapig
a szomszéd kurva
dobálja kertembe át
bűnös csokrait -

így élek
Budapesten
a természet hátsóudvarán
a lég minden madarát
az égről letiltanám
ne sugallják unos-untalan
szárnyatlan lény vagyok
végsőkig haszontalan ember
a kiszolgáltattot -

(2015. december 3.)

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

ÚTRAVALÓ

Hidvégi Violetta

Elkísér az úton. Női és férfi táskába egyaránt belefér. Férfinak talán zsebébe is. Mégis este olvastam az ágyban, két fekvésben, hogy tovább tartson. Vége lett, de nem hagyott el. Volt, amit már ismertem. Közös programokról hazafelé sétálva, hallgattam a történeteket. Leírtad? Persze. És? Ellopták. Mit? A számítógépet. Írd le újra! Írom.

Ágas-bogas családfa. Mit fa, erdő. Jöttek messziről, mentek még messzebb önszántukból. Vitték, mások döntése szerint. Nem tért haza, pedig várták. Sírja sincs, csak az emléke és az épületei. Hazatért. Dolga volt: gyermeknemzés, forradalomcsinálás. Ha nem így történik, most nem olvashatnánk, vagy nem ilyen világban élhetnék, vagy a világ ítélné rólunk másképpen. Elment. Engedték, de csak őt. Gyerekeket nem. Küldött pénzt, majd megérkezett ő maga is. Visszavárta lánya és édesanyja. A lány megnőtt, utazott. Nyugatra, délre, keletre. Megnézte, megmászta, kibírta, az orosz-lán életben hagyta. Lealkudta. Felvette. Szép. Halványlila száriban, fekete-fehérben.

Otthonos könyv. Úgy vettem magamra, mint egy édesanyám által kötött kabátot. Egyidősek vagyunk. Jó, én másfél évvel előbb leszek nyugdíjas. Irigyel is érte rendszeren. A mi édesanyáink kötöttek, varrtak. Tárgyasult anyai ölelés, attól olyan jó meleg. Szabadidő hasznos eltöltése. Mert nem fizetünk azért, amit magunk is. Mert nincs miből. Szegénység? Másnak, lehet. Nekünk szabadság és nevetés. Mintegy két évtizeddel ezelőtt egy téli napon bevásárlásból jöttünk haza, mikor megcsúsztam a jégen és elestem. Derékszögben ülök a földön kezemben a zsákmánnyal, és nem bírok mozdulni. Jobbról és balról egy-egy táskában az alapvető élelmiszerek: tej és vörösbort. Az utóbbi gyógyszer vérszegénység ellen. Én ott alant, felettem lányom riadt tekintete. Fel tudsz kelni? Látom magam kívülről. Folyik a könnyem. Nem a fájdalomtól, a nevetéstől. Igen rögtön jövök, de előbb kinevetem magam magamból. Aggódás oldódik. Megyünk tovább.

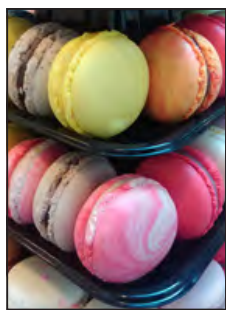
Noémi családtagjai mindig továbbléptek. Tették, amit kellett, amit lehetett. Az asszonyok szültek sok gyermeket, gyakorolták a megtanult háztartásvezetést, konyhai tudományokat. Készítettek száz gombócot, csak úgy próbaképpen, vajon meddig. Százlábú gyerekseregnek csak estig. Balaton délelőtt, Balaton délután. Kiszív a víz és a nap. Vagy fogták a csirkét, és felturbózták. Az a szegény jószág zsírja aranyló fényében pulykának képzelhette magát, úgy kitömték. Tudod, kedves szárnyas, így sokkal többet érsz. A konyhai bűvészműtávány olvasása közben számban éreztem édesanyám és nagymamám hasonló módon elkészített ételnek ízét. Hányas vagy? 54–55–56? Megmondom, mi a kedvenc ételed, ami gyermekkorodtól elkísér.

Jutott eszembe, lehetne tankönyv. Nem kötelező, csak kötelezően ajánlott irodalom. Na, ne! Jó, de legalább tiltsuk be, akkor biztosan többen lennének rá kíváncsiak és tanulhatnának belőle. Kezdetnek jöhetnek a könnyebb feladatok. Első lecke. Szeresd a tárgyakat! Persze nincs minden háztartásban egy elfekvő, sarokban álló Kossuth-fotel, de azért mindenhol akad valami, ami az ősök-től maradt. Egy bicscsa, egy sál, egy bögre, a kivételezetteknek egy Nagy Íróasztal az ükapától. Készült az 1860-as években. Anyaga: dió, rózsafagyökér, topolyagyökér, habos kőrís. Súlya: úgy három mázsza. Van róla fotó is. Tanúsíthatom, testi valójában igazán tiszteltet érdemel. Jó szaga van. Őrzi mindazokét, akik dolgoztak rajta.

Ha sikerült megtartanunk a nagyszülőktől maradt, egykor tizenkét személyes, mára már minden egységéből más darabszámmal rendelkező étkezészetet, és a reggeli tejszárkányokat ebből kortyoljuk, jöhet a második lecke. Szeresd a munkát! Melyiket? Éppen azt, amivel foglalkozol. Mert hamarabb elkészülsz vele és jobb lesz a végeredmény. *Edit* néni útmutatása szerint: „*Utálsz mosogatni, anygylom? Szeresd meg.*” Ennyire egyszerű. A mosogatás tetszés és szükség szerint bármivel behelyettesíthető. Tiszteld a másik ember munkáját és tanulj belőle! Figyeld a drótostót, hogyan dolgozik! Vagy ezt már kélested. Nincs drótostót, és már egy darab foltozott lábasod, fazekad sem. Attól, hogy a „gyengébbik” nemhez tartozol, még érdekelhet a „barkácstevékenység”. Lesd el az apró fogásokat, hogy a szög megtanuljon tisztelni! *Gyula* bácsi szerint: „*Édeském, a szög tudja, hogy őt ki veri.*” Ha már ez is jól megy, jöhetnek az előzőeknél jóval nehezebb tennivalók. Ember és ember közti érintkezés. Bocsánatkérés. „*Fölsimerni és elismerni a másik igazságát és a saját gazságomat*” – ez már igazán embert próbáló feladvány. Hosszú ideig tart az elsajátítása. Úgy halálunkig. Bölcsesség Nagyika szerint: „*Rosszat rosszal nem lehet helyrehozni.*”

Noémi történelmi alapaossággal, szepirői vénával számlálja elő hőszeit, őseit. Aki ismeri a szerzőt, nem olvassa, hallja a mindenkinek befogadó család történeteit. Többféle vallás, sokféle foglalkozás, hivatás, alkotás. Férfi és női minta az emberi kurázsiról. Útravaló, amelyet gyakran elővehetünk. Hamuban sült pogácsa. Jó étvágyat! ●

Saly Noémi: *Példabeszédek. Ab Ovo Kiadó, Budapest, 2015. 159 oldal*



KORTÁRS CUKRÁSZOK

Folytatódik a programsorozat Óbudán Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

A nagy sikerre való tekintettel a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum és a Magyar Cukrász Iparosok Országos Ipartestülete idén is folytatja tavaly indított, Kortárs cukrászok című programsorozatát. Minden hónap utolsó szerda estéjén kóstolóval egybekötött beszélgetéseken vehetnek részt az érdeklődők. A múzeum Dobos szalonjában érdekes és színes történetek, életutak, szakmai műhelytitkok nyomán bepillanthatnak egy édes világba. Megismerkedhetnek a múlt, jelen és az új generáció képviselőivel. Hab a tortán, hogy mindezt sütemények, csokoládék kóstolása közepette! Bővebb információ: www.mkvm.hu ●

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

A BUDAPEST ANTIKVÁRIUM AJÁNLATA

PREISICH GÁBOR:
**BUDAPEST VÁROSÉPÍTÉSÉ-
NEK TÖRTÉNETE**
**II. KÖTET: A KIEGYEZÉSTŐL
A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGIG**
III. KÖTET: 1919–1969

Műszaki Könyvkiadó 1964, 1969.

Kiadói vászonkötésben, védőborítóval. Képekkel gazdagon illusztrálva.

A könyv, valamint számos Budapesttel kapcsolatos kiadvány megvásárolható a Budapest Antikváriumban (1091 Budapest, Üllői út 11–13.), illetve böngészhet a honlapunkon: www.budapestantikvarium.hu.



Ára: 8 000,-Ft kötetenként



CZANK LÍVIA:
**IGEN! – MINDEN, AMIT AZ
ESKÜVŐRŐL TUDNOD KELL**

Corvina Kiadó

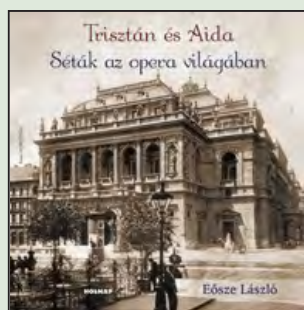
A vőlegény és a menyasszony, amikor úgy döntenek, hogy összekötik életüket, kezdetben nem is gondolják, mennyi tennivaló vár rájuk, hányféle probléma adódik ilyenkor. Ezek megoldásában segít *Czank Livia* könyve, amely könnyed stílusban megírta, mégis mindenre kiterjedő szöveggel és számos fotóval avatja be a házasulandókat az esküvő rejtelmeibe.

Ára: 7 990,-Ft

EŐSZE LÁSZLÓ:
**TRISZTÁN ÉS AIDA –
SÉTÁK AZ OPERA
VILÁGÁBAN**

Holnap Kiadó

Érdekfeszítően, olvasmányosan, s egyben szakmailag igényesen írni egy olyan összetett, sokoldalú műfajról, amelyen az opera – erre vállalkozott *Eősze László*, az Erkel Ferenc-, Szabolcsi Bence- és Széchenyi-díjas zenetörténész, amikor az Operaélet folyóirat hasábjain közreadta esszéorozatát. A Holnap Kiadó ezen operákról és operakomponistákról szóló, szakmai megalapozottságú, de vállaltan szubjektív megközelítésű tanulmányokból gyűjtött össze egy válogatást ebbe a kötetbe.



Ára: 2 700,-Ft



A budapesti Gendzsi monogatari album 44. lapja, feltételezhetően Szumijosi Gukei alkotása, 1670–1674 körül, festmény

GENDZSI HERCEG NYOMÁBAN – JAPÁN KÉPEN ÉS ÍRÁSBAN

5 ok, amiért feltétlenül érdemes ellátogatni a kiállításra
Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum, 2016. április 17-ig

Több ezren voltak eddig kíváncsiak a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum tavaly novemberben megnyílt kiállítására, amely a hagyományos japán művészet esztétikai ideálját és annak európai felfogását állítja reflektorfénybe egy ezeréves férfieszmény, Gendzsi herceg alakjának segítségével. A tárlat mintegy 200 műalkotást: festményt, fametszetet, laktárgyat, kerámiát, fotográfiát mutat be. Többek között azért érdemes ellátogatni a kiállításra, mert:

1. A Gendzsi monogatari a japán kultúra egyik alapköve.
2. Páratlanul gazdag vizuális ábrázolások segítségével ismerhetjük meg a japán Don Juan történetét.
3. Teljes egészében megtekinthető a kiállítás központi műtárgya a 17. századi Gendzsi album, a japán gyűjtemény egyik legjelentősebb darabja.
4. Hazai kortárs alkotókat is meghívtak a Gendzsi-mítosz.
5. Rengeteg színes programmal mélyíthetjük el tudásunkat Gendzsi világról, a kifinomult Heian-kor udvari kultúrájáról, a japán szépségről.

A kiállításához kapcsolódó programok:

2016. február 19. péntek, 16.30 – Tárlatvezetés a kiállítás kurátorával, *Dénes Mirjammal*

2016. február 27. szombat, 15.00 – Sétáló tárlatvezetés meghívott előadóval: *Schmitt Csilla*, Japán viselettörténet

2016. március 4. péntek, 16.30 – Tárlatvezetés a kiállítás kurátorával, *Dénes Mirjammal*

2016. március 18. péntek, 16.30 – Tárlatvezetés a kiállítás kurátorával, *Dénes Mirjammal*

2016. március 19. szombat, 15.00 – Interaktív program felnőtteknek: Illatceremónia *Zólyomi Zsoltal*

2016. április 1. péntek, 16.30 - Tárlatvezetés a kiállítás kurátorával, *Dénes Mirjammal*

2016. április 2. szombat, 15.00 – Sétáló tárlatvezetés meghívott előadóval: *Gaál Zoltán, Kincses Károly*, Gendzsi herceg régen és ma

2016. április 16. szombat 10.00-18.00 – Finisszázs: Haikuk és tankák: 3. magyar haikunap; Vaka-játék eredményhirdetés

A programokon való részvétel – a kuratori tárlatvezetések kivételével – előzetes regisztrációhoz kötött. Kérjük, részvételi szándékukat a hoppprogram@hoppmuseum.hu e-mail címen jelezzék. ●



BUDAPEST – A VÁROS ÉS HÍDJAI

Budapest Főváros Levéltárának kiállítása Szentpéterváron

2015. december 15-én nyílik Szentpéterváron a Budapest Főváros Levéltára és a Szentpétervári Levéltári Bizottság szervezésében megvalósult Budapest – a város és hídjai kiállítás az Ermitázs közelében található Szentpétervári Állami Akadémiai Kápolnában. A rendezvény rangos kulturális eseménysorozat része: a negyedik alkalommal megrendezett Szentpétervári Nemzetközi Kulturális Fórum (2015. december 14-16.) programjai között kapott helyet.

A kiállítás a szentpétervári városi levéltárakat irányító Szentpétervári Levéltári Bizottság és Budapest Főváros Levéltára között 2014. november 24-én Szentpéterváron aláírt együttműködési megállapodás keretében jött létre. Az ottani kollégák ez év tavaszán mutatják be Budapest Főváros Levéltárában Szentpétervári hidak című kiállításukat.

A magyar kiállítás Budapest közúti hídjait, építésük, újjáépítésük, használatuk történetét tárja a szentpétervári közönség elé. A 20 tabló anyagát többségében a Levéltár

gyűjteményében található régi térképekből, tervrajzokból, fotókból válogattuk, kiegészítve néhány más budapesti közgyűjtemény tárgyaival, illetve a hidak mai képét megjelenítő fényképekkel.

A kiállítást bevezető első tabló rövid áttekintést ad a budapesti hidak történetéről. Az egyes hidak beazonosítását és helyük meghatározását segíti a budapesti várostérkép és a hozzá kapcsolódó hídfotók. A második tabló a kiállításban résztvevő munkatársakat, intézményeket sorolja fel, végül a maradék 18 tabló mutatja be a budapesti hidak történetét.

A kiállítás koncepciójának összeállítása, a gazdag képanyag kiválogatása és a tablószövegek szerkesztése a kiállítás kurátorának, *Csáki Tamásnak*, Budapest Főváros Levéltára munkatársának köszönhető. ●



Nyikolaj Luganskij
Foto: Marco Borggreve, Naïve-Ambroisie

ZSENIÁLIS VAGY ÖRJÍTŐ?

Orosz dallamok a BFZ-vel

Műpa, 2016. február 25-26-28.

„Eredeti zsenialitás”, „elképesztő technika” – Nyikolaj Luganskij orosz zongoraművész nemcsak csodagyereknek indult, de felnőttként is sikerült megőriznie azt a bizonyos csodát. Játéka áramütésként hat, mégis simogat. Február végén a Budapesti Fesztiválzenekarral játssza el *Prokofjev 2.* zongoraversenyét, azt a vad és drámai művet, amely bemutatójakor teljesen megosztotta a közönséget. Volt, aki felháborodva hagyta ott a koncerttermet, mások zseniálisnak nevezték, és elképesztő eredetiségét magasztalták. A hangverseny karmestere, *Takács-Nagy Gábor* e lázas versenymű mellé *Csajkovszkij 2.* szimfóniáját illesztette a programba, amely az orosz népdalok távoli, mégis ismerős világába visz. A koncert első részében egy klasszikus filmvásznon is meglevenedik, amikor a *Sosztakovics* Hamlethez írt filmzenéjéből készült szvitet hallgatjuk. ●

ÖREGKORI LOVE STORY

Zappe László

A cím túlzás. Ma már egy férfi ötvenen túl sem mondható öregnek, még ha író, sőt professzor is az illető. Ez áll az ötvenhatodik évében járó kaposvári színgazgatóra, *Rátóti Zoltán*ra is, aki a főszerepet játssza *William Nicholson* darabjában, az Árnországbán, a Nemzeti Színházzal közös előadásban. Egy szerelmi románchoz azért nem éppen az ideális életkor. Ám Nicholson életrajzi művének, amelyből televíziós változat és film is készült, éppen ez a pikantériája. De csak az egyik. A másik, hogy valóságos személyek valóságos történetét dolgozza föl. Szinte minden eseménynek lehet valóságos alapja, amit a színpadon látunk.

A színpadi hitelnek azonban – mint tudjuk – kevés köze van az életbeli hitelhez. A történetnek önmagában kell, kellene megállnia. Érdekesnek, izgalmasnak, felkavarónak lennie. Az Árnországbán nagyjából a következők történnek. Először tudós értekezést hallhatunk *Rátóti Zoltán*tól a hitről, isten szerepéről, lényegében arról a problémáról, hogy ha isten szeret bennünket, miért kínoz, miért küld vagy enged ránk fájdalmakat. Közben megtudjuk, hogy ő a híres gyerekíró, *Lewis*, aki rideg agglegényi magányát még nála is morcosabb bátyjával (*Hunyadkürti György*) osztja meg. Ide tör be előbb leveleivel, majd személyesen az amerikai zsidó író-, költő-, Joy Gresham, aki korábban ate-

ista, kommunista volt, de már megtért. A két agglegény mindössze egy teára fogadja, ám a tartózkodóan tolakodó hölgy (*Tóth Augusztá*) éles elméjével és jól nevelt, főképp pedig az író műveiért rajongó fiával mély benyomást gyakorol a fiatalabb testvérré.

A hódítás részleteit nem mesélem el, könnyű kitalálni, és a szerző sem sokkal találékonyabb bármelyikünkénél. Természetesen csak barátságról lehet szó, azután meg névházasságról, hogy az Amerikában maradt, rabiátus és részeges férjétől elvált asszony letelepedhessen Angliában. Mire a férfi magának is meg az asszonynak is bevallja szerelmét, a nőt már megtámadta a rák. A haldoklónak látszó asszonnyal végre megtartják az egyházi esküvőt is. Ezután az asszony még egy időre jobban lesz, halála előtt még elutaznak Görögországba. Halála után a férfi visszatér a darabkezdő kérdésekhez, de most már földúltan, mondhatni igaz keresztényhez méltatlan kétségekkel, sőt szinte kétségbeesetten.

A történet átéléséhez nem szükséges feltétlen vallásosnak vagy bármiféle hívőnek lenni. Ideológiába, világnézetbe, elvekbe, meggyőződésekbe csomagolva vagy anélkül, egyaránt hatásos lehet színpadon az emberi szenvedés. A szerző pedig okos mértéktartással adagolja a vallási, világnézeti hátteret, inkább elfátyolozott, de nem leplezett érzelmességre törekszik. A néző

szurkolhat a diszkrétén célratörő asszonynak, örülhet a bumfordin ellenálló pasas meglágyulásának, és végül szomorkodhat a sors könyörtelensége fölött. *Rátóti Zoltán* és *Tóth Augusztá* játéka ehhez minden segítséget megad. Jó ízléssel, pontos mértékkel adagolják a jellemvonásokat. *Rátóti Zoltán* az agglegényi szögletességet, esetlenséget, belső bizonytalanságot, *Tóth Augusztá* a fifikus alkalmazkodás alá rejtett célratörést és az igazi rokonszenvet. *Hunyadkürti György* a harapós kedély alól lassacskán előbukkanó érző szívet jó ízléssel mutatja meg. A történet árnyalása végett a szerző két, a lényeg szempontjából teljesen fölösleges rezonort is beépített a darabba, egy papot, őt a színlapokon feltüntetett *Zalányi Gyula* helyett *Kalmár Tamás* kicsit együgyű kedéllyel felruházva adja, és egy ateista cinikust, akit *Nyári Oszkár* jelenít meg sötét derűvel.

Dér András rendező mindehhez absztrakt teret ígér. *Kiss Borbála* díszlete azonban nem feltűnően elvont. A *Gobbi Hilda* Stúdió szerencsétlen terében valóságos helyszínek töredékei tűnnek szembe. Középen a tudós főhősnek van egy íróasztala, ettől jobbra a bátyjának is van egy saját helye. Középen alul nyílik a mesevilág, bejárata csekély bepillantást enged, fölötte néha vetítés látható. Balra valóban nemigen tudni mi van, a második részben betegagy kerül oda, jobbra meg kerül egy kuckó, ahol a görögországi napfényt élvezik a főszereplők.

Eléggé esetlen előadás, de azért a halálos végű szerelem így sem marad hatástalan. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

Mi ma a csumi?

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

A címbe emelt mondatot egyetlen lendülettel, éneklő modorban (szó-fá-szó-mi-lá) illik kiejteni. De persze, csak annak, aki igazán otthon van valamely vendéglátóhelyen. Merthogy a csumi (ha valaki nem tudná) egyszerűen szólva a személyzeti menüt jelenti. Magyarul azt, amit a szakács eszik. És az úgy van, mióta világ a világ, hogy amit magunknak csinálunk, az valahogy jobban sikerül, mint amit másoknak. (Diákkoromban egy hosszú nyarat az egyik újpesti pékségben dolgoztam végig. Akkor tudtam meg – amit korábban, vevőként, nem is sejtettem –, hogy van igazán finom kenyér is. Az, amit a pékség dolgozói a műszak végén önmaguknak sütöttek.)

Persze nem mindenhol készül külön csumi. Van, ahol a személyzet is osztozik a boldog B-menüsök sorsában, van, ahol a műszak végén a megfőzött, de el nem fogyott ételeket eszik a helyiek, s nyilván van sok egyéb variáció is, de azért aki ad magára, az minden nap előáll valami saját főzettel az övéinek.

A csumi legtöbbször rusztikus egytálétel (bácskai rizseshús, pásztorharonya, szalon-tüdő, pacal, rakott kel, ilyenek) vagy főzelék

feltéttel – jobbára idényzöldségből, hiszen itt az önköltség azért játszik bizonyos szerepet. De abban biztosak lehetünk, hogy a minőség első osztályú. Hogy a legszebb comb kerül abba a pörköltbe (a frikandója persze, ahogy illik), s hogy az elkészítésénél is odateszi magát a szakács: az aztán igazán az ő szégyene lenne, ha a kollégái azt gondolnák, nem tud úgy főzni, mint a nagyanyjuk hajdan. (Figyeljék meg, mindenkinek volt egy nagyanyja legalább, aki a világ legjobb akármijét csinálta egykor, s mindenki ezt sirja vissza aztán egész életében. Nem tudom, mi az igazság, hogy a nagyszüleink tényleg ennyivel jobbak voltak a tűzhely körül, vagy hogy mindannyian a kisgyermekkorai élményeinket keressük a következő évtizedekben, beleértve a hajdani ízek iránti vágyat: hiszen mi is leszünk – vagyunk – nagyszülők, s unokáink már velünk élnek át ugyanezt az élményt. Persze a két dolog együtt is létezhet: lehet, hogy az emberiség tényleg korcsosodik, s így mindenkinek könnyen lehet a kettővel előbbi nemzedék az ideálja. Korcs a korcsabbnak.) Egy szó, mint száz, a csumi gyakran a legirigyeltebb étel az egész vendéglőben.

Csumihoz persze nem lehet csak úgy hozzájutni. A csumi nem szerepel az étlapon, a csumi nem tűnik fel a vendéglő nyilvános terében: legfeljebb az illatát érezhetjük néha. A csumihoz az is kevés, ha törzsvendégek vagyunk valahol. Ahhoz az kell, hogy igazán befogadjanak bennünket. Hogy bemehessünk a konyhába is.

Ez az igazi megtiszteltetés. Amikor eljön a pillanat, hogy egy vendéglős meginvítál a konyhájába. Ott aztán már bármi történhet. Az ember jön-megy, be-benéz a fedők alá, belekóstol a mártásba, aztán megkérdezi: mi ma a csumi? És akkor a főszakács, ragyogó arccal, kimer neki egy kistányérba valamit, amit az ember, a konyhaasztalnak dőlve, nagykanállal belapátol. És aztán kitörli a tányért kenyérbéllel, felnéz, és azt mondja: – Hát ez isteni volt!

(Persze aztán még végig kell enni az ebédet is, odakint a vendégtérben, ahogy illik.)

Ilyen élményhez földi halandó ritkán juthat. Nem számítva a rokoni kapcsolatokat (az nem is ér igazán) elsősorban úgy, ha szert tesz egy vendéglős barátira. És azzal elindul egy másik étterembe. Az egyébként is nagy szcena, amikor vendéglősök találkoznak ilyen szituációban (hallottak már cigányzenészeket egymásnak játszani? akkor tudják, mire gondolok), s ha az ember az oldalvizen be tud evezni ebbe a történetbe, akkor, mint fentebb leírtam, igen jól jár. És onnan már tényleg csak egy lépés, hogy legközelebb alanyi jogon is megkérdezhesse a konyhán, hogy „mi ma a csumi?” ●



WELLNESS AZ ÓKORBAN

Fürdőkéltúra Aquincumban



Időszaki kiállítás, 2015.11.16–2016.11.16.



AQUINCUMI MÚZEUM

Budapest, III. ker., Szentendrei út 135.

www.aquincum.hu





Fotó: Fortepan; Nagy Gyula, Krámer István, Ebner

